

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Význam a vnímání ženského těla v české společnosti

Bc. Lenka Černošousová

Diplomová práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Černošousová**
Osobní číslo: **H10554**
Studijní program: **N6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Vnímání a význam těla v české společnosti**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude popsat rozdíly ve vnímání těla mezi matkami a dcerami. Jaký význam má tělo v jejich každodenním životě, jaké kulturně-sociální tlaky je ovlivňují a zda je dualita mysl-tělo v naší společnosti opravdu překonána. Teoretická část bude opřena o teorie antropologie těla, praktická část bude vycházet z výsledků terénního výzkumu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BORDO, Susan. Unbearable weight: feminism, Western culture and the body California : University of California, 1993 CSORDAS, Thomas. Embodiment as a Paradigm for Anthropology. Ethos [online]. 1990, Dostupný z WWW: <http://openwetware.org/images/5/54/Csordas.pdf> ECO, Umberto. Dějiny Krásy. Praha : Argo, 2005 FIALOVÁ, Ludmila. Body image jako součást sebepojetí člověka. Praha : Karolinum, 2001 GROGAN, Sarah. Body image, psychologie nespokojenosti s vlastním tělem. Praha : Grada Publishing, 2000.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Hana Synková

Katedra sociálních věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2012**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

Mgr. Zbyněk Andrš, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Králíkách 16.6.2012

Lenka Černohousová

Mé poděkování patří zejména vedoucí mé diplomové práce PhDr. Haně Synkové, Ph.D., za její vedení, cenné rady a připomínky. Děkuji také Dr. hab. Marcinu Brockimu za poskytnutí podstatných literárních pramenů, důležitých pro vznik práce. Chtěla bych také poděkovat všem respondentkám, které se mého výzkumu účastnily, především za jejich trpělivost a ochotu.

Abstrakt

Cílem této práce je zmapovat vnímání těla mezi českými ženami, konkrétně mezi dvěma skupinami respondentek, mezi matkami a jejich dcerami. Pozornost je věnována tělu a jeho pozici v každodenním životě žen, a sociálně-kulturním tlakům, které na tělo působí. Prostor je mimo jiné věnován západnímu ideálu krásy, vlivu médií nebo dualitě mysl-tělo. Práce je založena na významných teoriích těla, které se v sociálních vědách objevují a na výsledcích terénního výzkumu.

Klíčová slova: tělo, vnímání těla, vzhled, ideál krásy, střet generací

Title

Importance and Perception of the Body in the Czech Society

Abstract

The aim of this work is to explore body image among Czech women, specifically between the two groups of respondents, between mothers and their daughters. Attention is paid to the body and its position in the everyday lives of women and socio-cultural pressures that act on the body. The work is dedicated to Western ideal of beauty, media influence or mind-body duality. The work is based on major theories of the body, which appear in the social sciences and the results of research.

Key words: the body, body image, ideal of beauty, clash of generations

Obsah

1	Úvod	9
2	Tělo v sociálních vědách.....	11
3	Metodologie.....	15
3.1	Respondenti a lokace výzkumu	15
3.2	Rozhovory	17
3.3	Pozorování.....	19
3.4	Shrnutí.....	20
4	Dualita mysl-tělo	23
4.1	Překonání Karteziánského dualismu?	23
4.2	Dualismus mysl-tělo v současnosti a v praxi	26
5	Vzhled těla	30
5.1	Péče o vzhled.....	32
5.1.1	Kosmetický průmysl	33
5.1.2	Plastická chirurgie	36
5.1.3	Dietní chování a cvičení.....	39
6	Body image a vnímání vlastního těla	44
7	Ideál krásy.....	48
7.1	Historický vývoj ideálu krásy	48
7.2	Móda	52
7.3	Vnímání tloušťky	55
8	Vliv médií a vliv okolí.....	58
8.1	Vliv médií.....	58
8.2	Vliv okolí.....	61
9	Střet generací.....	66
10	Závěr.....	70
11	Seznam literatury	73

12 Přílohy	75
12.1 Seznam respondentek.....	75
12.2 Seznam otázek:	76

1 Úvod

Tělo tvoří velmi důležitou část sociálního a kulturního života. Je s námi neustále přítomno, je to důležitá složka našich každodenních interakcí. Je předmětem mnoha soudů a předsudků. To, jak se oblékáme, pohybujeme, řídíme a disciplinujeme tělo, je determinováno společností, ve které žijeme. Ta má vliv i na celkové vnímání našeho těla, což by mělo být hlavním předmětem předkládané diplomové práce.

Na vnímání těla působí mnoho faktorů, které se mohou lišit kulturu od kultury. Jedním z faktorů je ideál krásy, za který je v současné západní společnosti¹ u žen považováno mladé, štíhlé, pevné a zdravé tělo. Důraz je kladen na vzhled, o který by mělo být náležitě pečováno. Ideál krásy je šířen společností a jedinci v různé míře přijímán. Zajímá mě, jak mé respondentky vnímají své tělo a krásu? Jakým způsobem přijímají ideál krásy a jak se podepisuje na vnímání jejich těla? A jaké rozdíly ve vnímání těla panují mezi dvěma skupinami respondentek, které jsem pro výzkum zvolila?

Práce je zaměřena výhradně na ženy, konkrétně na dcery a jejich matky. Muži jsou zmiňováni pouze okrajově, v rámci některých teorií nebo příkladů.

Diplomovou práci jsem rozdělila celkem do deseti kapitol. Po „Úvodu“ následuje „Tělo v sociálních vědách“, kde jsem se pokusila o stručné shrnutí důležitých teorií, které tělo v sociologii a antropologii zmiňují a přispěly

¹ V předkládané práci budu západní společnost chápat jako specifickou kulturu, která vznikala ve vyspělých severoamerických a evropských zemích, odkud se šíří se do jiných oblastí světa. Některé znaky, které by ji mohly charakterizovat, jsou konzumerismus, média, důraz na vzhled a individualismus a vliv pop-kultury.

k prohloubení teoretického základu v tomto oboru. Následuje kapitola „Metodologie“, v níž přibližuji okolnosti a způsoby terénního výzkumu, který vedl k získání dat. Představuji skupiny respondentek, etické hledisko výzkumu a v závěru se snažím o kritické zhodnocení celého výzkumu. Následuje celkem šest tematických kapitol, které v sobě zahrnují, jak teoretické poznatky, tak praktické výsledky z výzkumu. První z nich je „Dualita mysl-tělo“, která je o něco více založena na teoretickém základu a snaží se zmapovat koncept karteziánského dualismu, nejdříve z historického hlediska a následně v kontextu současných praktik, které souvisí s tělem a objevují se i později v dalších kapitolách. V pořadí pátou kapitolou je „Vzhled“. Zde se pokouším analyzovat roli fyzického vzhledu v západní společnosti a v životech mých respondentek, popisují praktiky, které s péčí o vzhled souvisí a vnímání těchto praktik ze strany zkoumaných žen. Kapitola „Body image a vnímání vlastního těla“ se věnuje teoreticky i prakticky tělu a sebepojetí. Navazuje na ni „Ideál krásy“, který právě s body image úzce souvisí. Je představen vývoj západního ideálu krásy, současný trend a prvky, které jsou s ideálem krásy spojeny. S ideálem krásy a jeho šířením jsou spojena média a naše okolí. Nejen tímto se zabývá kapitola „Vliv médií a vliv okolí“, ve které se také věnuji tomu, jakým způsobem tyto dva vlivy působí na mé respondentky. V předposlední kapitole „Střet generací“ se snažím srovnat generaci matek a dcer, které jsem použila pro svůj výzkum a ukázat rozdíly nebo shody, které mezi nimi v oblasti vnímání vlastního těla a jeho úprav panují. Poslední kapitola „Závěr“ shrnuje výsledky, které terénní výzkum přinesl a jeho celkové hodnocení.

2 Tělo v sociálních vědách

Zvýšený zájem o tělo v okruhu sociálních věd je zaznamenán od 80. let 20. století. Tento vývoj ovlivnilo několik faktorů. Jedná se například o postupnou změnu ve strukturách vyspělých kapitalistických zemí a s tím spojené změny v oblasti výroby, které probíhaly od 2. poloviny 20. století. Ty poté vedly ke zvýšenému zájmu o jednotlivce a „self-identity“. Rozhodující zásluhy mají také stále vlivnější feministická hnutí a studie, které zdůrazňují diskriminaci žen i na základě jejich tělesné odlišnosti. Nemalou měrou přispěl i technický pokrok, především v oblasti medicíny a také v oblasti plastické chirurgie.²

Samozřejmě není pochyb o tom, že tělo hrálo roli v sociálních vědách už před tímto obdobím. Mnoho autorů tělo ve svých pracích zmiňuje a vznikají nejrůznější teorie, které pak mají vliv na utváření disciplín, jako jsou antropologie těla nebo sociologie těla.

Pokud pomineme práci filosofů, kteří se otázkami těla také zabývali a svými díly později ovlivnili myšlení mnoha sociologů a antropologů, můžeme zmínit dílo Maurice Merleau-Pontyho, které se na antropologii a sociologii těla částečně podepsalo. Vytváří pojem „preobjective“, který je spojen s vnímáním okolí, ale i s vnímáním vlastního těla. Zabývá se také otázkami, jaké je postavení těla ve společnosti a jak je svým okolím ovlivňováno.³

Významným autorem, který ovlivnil pohled na tělo v sociálních vědách je Marcel Mauss a jeho „techniky těla“.

² SHILLING, Chris. *The Body in Culture, Technology and Society*. London: Sage publications, 2005, s. 2. ISBN 0761971238.

³ CSORDAS, Thomas. Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos*. 1990, roč. 18, č. 1.

Zdůrazňuje zde vliv kultury, která má vliv na to, jak je tělo ve společnosti formováno. Tělesné techniky jsou naučeny socializací a enkulturací, tudíž se mohou společnost od společnosti lišit. Důkazem mohou být běžné činnosti jako například chůze, plavání, způsob stolování, hygienické návyky atd., které se odlišují na základě jiného sociálního prostředí. Každá kultura tělo nějakým způsobem upravuje, disciplinuje a příkládá mu nejrůznější významy.⁴

Na Maussovou práci navazuje francouzský sociolog Pierre Bourdieu a zpracovává svůj vlivný koncept habitu. Habitus chápe jako „*generativní a jednotící princip, který z charakteristických vztahových rysů, vlastních určitému postavení, vytváří jednotný životní styl, tj. celek, v němž se sjednocuje volba osob, statků i praktických činností*“⁵. Pokud tuto myšlenku aplikujeme na téma těla, znamená to, že způsob chůze, to jak se oblékáme, ale třeba i naše vnímání ideálu krásy je ovlivněno naším habitem. Habitus se pak vytváří a formuje během celého našeho života.

Zajímavým způsobem toto téma zpracovává Norbert Elias, který provedl rozbor evropské společnosti od feudalismu až po počátek 20. století, s důrazem na proměny společenského chování. Ukazuje, jak se měnila například pravidla stolování, chování v ložnici či smrkání. Dokazuje že, vstoupit do minulosti naší vlastní kultury, se rovná vstupu do zcela jiné kultury.⁶

⁴ MAUSS, Marcel. Techniques of the Body in: LOCK, Margaret a Judith FARQUHAR. *Beyond the Body Proper: Reading the Anthropology of Material Life* [online]. London: Duke University Press, 2007, s. 50-69 [cit. 2012-04-23].

⁵ BOURDIEU, Pierre. *Teorie Jednání*. Praha: Karolinum, 1998, s. 16. ISBN 80-7184-518-3.

⁶ SOUKUP, Martin a Michaela BalceroVá. Antropologie těla. *Anthropologia integra*. 2011, č. 2.

Mary Douglas pojímá tělo jako nositele symbolických významů. Významy symbolů, které jsou tělu připisovány, jsou podle Douglas kulturně nepřevoditelné. Převoditelná je pouze tvorba systémů symbolických významů, které jsou zakotvené v tělesnosti a vysvětlují povahu sociálního řádu a světa. Dokazuje to například ve své práci věnované studiu symbolické čistoty a nečistoty spojené s tělem a jeho úkony, kdy ukazuje, jak se tělo stává nositelem symbolických významů. Částečně se pohybuje v rovině kultura/příroda, kdy nečistotu těla vidí jako animální. Symbolickou nečistotu chápe jako určité porušení pořádku a důležitou při udržování kulturních hranic.⁷

Otázkami moci a těla se ve svých dílech zabývá Michel Foucault. Zmiňuje například pojem biomoc, což je moderní forma moci, která klade důraz na uspořádání a strukturu života před záležitostmi smrti. Biomoc se skládá z mechanismů používaných k disciplinování individuálního i sociálního těla, přičemž jejím hlavním zájmem je kultivace života. Rozvíjela se ve dvou formách, ve formě anatomo-politiky lidského těla, tedy těla užitečného a zaměřeného na disciplinaci jednotlivce a bio-politiku populace, kterou rozumí racionalitu moderní moci nad populací, které je dosahováno dozorem a disciplínou. „Dozor nad populací, který je uplatňován s aspirací na zlepšení života, se uskutečňuje vytvářením standardů, řízením sexuality a reprodukce, zájem o normalitu a vyloučením chorob a anomálií.“⁸

⁷ THOMAS, Helen a Jamilah AHMED. *Cultural Bodies: Ethnography and Theory*. Blackwell Publishing, 2004, s. 4. ISBN 0-631-22584-6.

⁸ SOUKUP, Martin a Michaela BalceroVá. Antropologie těla. *Anthropologia integra*. 2011, č. 2. s. 35

Teorie gender studies a feministické antropologie se zaměřují spíše na rozdíly mezi muži a ženami. Existují zde rozdíly mezi vnímáním těla muže a těla ženy, objevují se i teorie o mocenských vztazích, kdy je například ženský ideál krásy chápán jako nástroj mužů k ovládnutí žen.

Podle Susan Bordo je mužské tělo chápáno jako silné, svalnaté, které zvládne vše. Uvádí také příklad boxu nebo amerického fotbalu, které jsou vnímány jako typické mužské sporty, kde má silné mužské tělo navrch. Ženské tělo je naopak vnímáno jako slabší, zranitelné a žádající si ochrany. V západním světě jsou ženy vnímány jako „svůdnice“, což ilustruje například na televizních pořadech a telenovelách, kde typy žen v tomto duchu vystupují. Zdůrazňuje, že tento pocit tělo ženy vyvolává, aniž by se o to ženy přehnaně snažily, což popisuje na nejrůznějších případech znásilnění.⁹

Zmíněné teoretické přístupy považuji za základní, ovšem nikoli veškeré, při pohledu na tělo z hlediska antropologie a sociologie. Vychází z nich, zmiňují je nebo jsou jimi inspirovány i jiné teorie a autoři, provázející tuto práci. Snažím se z nich vycházet i já při pohledu na tělo a interpretaci výzkumných dat.

⁹ BORDO, Susan. *Unbearable weight: feminism, Western culture and the body* [online]. California : University of California, 1993 [cit. 2012-04-17].

3 Metodologie

V této kapitole se budu věnovat způsobům výzkumu, které jsem zvolila ke sběru dat, potřebných k mé diplomové práci. Představím respondentky, jejich výběr a místo výzkumu. Pokusím se také zanalyzovat průběh výzkumu, popsat problémy a úspěchy, které v jeho průběhu nastaly a sebereflektovat svou roli výzkumníka.

3.1 Respondenti a lokace výzkumu

Po zvolení tématu práce, nastala otázka jakým způsobem ho zpracovat a zkoumat? Nejdříve jsem se rozhodla, že budu pracovat s mladými ženami a dívkami, u kterých jsem předpokládala, že budou pro výzkum vnímání vlastního těla a krásy nejvhodnější. Tento názor jsem zastávala po svých zkušenostech s psaním bakalářské práce, kde jsem se věnovala poruchám příjmu potravy a respondentkami byly právě ženy ve věku od 18 do 25 let. I přes velmi osobní a intimní téma se s nimi velmi dobře spolupracovalo, a až na několik výjimek neměly s odpovídáním na mé otázky problém. Výběrem této věkové skupiny respondentek to však neskončilo, stále jsem měla pocit, že mi něco chybí... nějaké srovnání, nějaký společný jmenovatel, který dívky spojuje... Nakonec jsem se rozhodla, že provedu srovnání mezi dívkami a jejich matkami. Zdálo se mi zajímavé srovnat mezi sebou názory žen, které spolu strávily velkou část svého života, mají nebo měly podobné socio-ekonomické zázemí a žily nebo žijí ve stejném okolí. Zároveň jsem chtěla porovnat obě skupiny a zjistit, kde se tyto dvě generace nejvíce liší nebo shodují.

Respondentky jsem tedy rozdělila na dvě skupiny - dcery a matky. První skupinu tvoří 5 dívek ve věku od 22 do 26 let. Tři z nich pracují přímo nebo v okolí obcí, kde jsem prováděla výzkum, dvě studují a několik dní v týdnu tráví v jiném městě. Všechny dívky se navzájem znají. Skupinu matek tvoří 5 žen ve věku od 42 do 50 let. Všechny bydlí v místě výzkumu a pracují také v něm nebo v blízkém okolí. Všechny respondentky z druhé skupiny jsou více jak 20 let vdané za jednoho partnera a mají 2 až 3 děti. Ženy z druhé skupiny se všechny navzájem neznají.

Respondentky jsem vybírala z okolí svých přátel, nejprve jsem vybírala dívky z první skupiny, následně pak jejich matky. To, že jsem se s respondentkami znala, mi při výzkumu velmi pomohlo. Rozhovory nebyly tak nervózní a i vzhledem k tématu práce jsem alespoň u dívek z první skupiny necítila takový ostych.

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na jednu lokalitu, jedná se o dvě nedaleké obce ve východních Čechách, čítající do 4000 obyvatel. Zvolila jsem tyto dvě obce záměrně, protože k nim mám blízko, a respondentky jsem chtěla ze stejné lokality a podobného prostředí. Obce nemají dostatek pracovních příležitostí pro všechny obyvatele, proto je velká část z nich nucena do zaměstnání dojíždět, což se týká i poloviny mých respondentek. Obce zajišťují jistý stupeň kulturního vyžití v podobě kina, občasných divadelních představení a pořádáním společenských akcí jako jsou plesy a různé zábavy. Je zde možnost zajít si několikrát týdně zacvičit, k dispozici je několik kadeřnictví, kosmetických studií a jedno solárium. Na trhu s oděvy převládá nabídka vietnamských obchodů, dva obchody se sportovním oblečením a jeden butik s oblečením, který je finančně nákladnější než ostatní zmíněné.

3.2 Rozhovory

Rozhovory jsem provedla celkem s 10 respondentkami, s 5 dcerami a s 5 matkami. Zvolila jsem formu strukturovaných rozhovorů, kdy jsem měla předem připravené otázky, kterých jsem se v průběhu rozhovorů držela. Samozřejmě jsem nechávala prostor i pro jiná témata, která se během rozhovoru vyskytla. Otázky jsem si pomyslně rozdělila do čtyř okruhů (vzhled, diety, spokojenost s vlastním tělem a móda), kterými jsem se chtěla v diplomové práci zabývat. Otázky jsem se snažila vypracovat tak, aby nebyly příliš sugestivní nebo moc nepříjemné pro respondentky. Nakonec jsem si připravila zhruba 30 otázek a upravovala je vždy na míru konkrétního rozhovoru. Od takto koncipovaných rozhovorů jsem si slibovala jejich snadnější analýzu a následné srovnání odpovědí jednotlivých respondentek, což se mi částečně podařilo. Nicméně během zpracování jsem postupně přicházela na nedostatky této metody, kdy mi neposkytovala dostatečný prostor pro hlubší analýzu jednotlivých názorů, a staly se z nich spíše kvantitativní, nežli kvalitativní zdroje dat. To se následně podepsalo na celkovém zpracování diplomové práce, která tak působí o něco více statisticky, než bylo původně zamýšleno.

Rozhovory jsem ve většině případů prováděla v místě bydliště respondentek. Zdálo se to jako nejlepší řešení, mohla jsem tak udělat rozhovor s matkou i dcerou zároveň, v jeden den. Jeden rozhovor jsem uskutečnila v místě pracoviště respondentky, z časových důvodů a kvůli její pracovní vytíženosti. A musím přiznat, že při rozhovoru byl znát lehký časový nátlak a nesoustředěnost respondentky. S každou respondentkou jsem rozhovor prováděla samostatně,

aby měly zajištěné soukromí a klid. Délka rozhovorů se pohybovala od 20 do 60 minut. Hodně záleželo na výřečnosti respondentek a jejich ochotě odpovídat na položené otázky. Rozhovory jsem s jejich souhlasem nahrávala na mp3 přehrávač, u dvou rozhovorů jsem si dělala poznámky na papír, protože se účastnice necítily při nahrávání dobře. Samozřejmě jsem každou z respondentek informovala o účelech rozhovoru a ujistila je o naprosté anonymitě při zpracování diplomové práce. Proto také ve své práci neuvádím skutečná jména respondentek ani místo jejich bydliště. Pro snadnější orientaci jsem u matek a dcer, které patří k sobě, zvolila u jejich jmen stejná počáteční písmena.

Při hodnocení rozhovorů, bych řekla, že se mi lépe pracovalo s první skupinou respondentek, tedy s dcerami. Přičetla bych to větší blízkosti mezi námi, ať už věkové tak emocionální, čímž mám na mysli určitý stupeň přátelství, který nás spojuje. Dívky také mnohem lépe reagovaly na otázky, které jsem jim kladla, v tom smyslu, že neměly takový problém hovořit o intimních tématech, týkajících se jejich těla. Například při rozebírání toho, co se jim na jejich těle líbí a nelíbí, jsem u nich nepociťovala, takové rozpaky jako u druhé skupiny. U otázek týkajících se módy a oblečení se celkem často rozpovídaly a nebyly tak strohé jako jejich matky. Celková stručnost některých rozhovorů se pak negativně podepsala na zpracování diplomové práce a jejich výsledcích. Jako nejproblematictější otázku hodnotím dotaz na výšku a váhu respondentek. Tuto otázku jsem zvolila pro orientaci a výpočet BMI indexu (viz. kapitola „Vzhled“), který měl nastínit to, jak zhruba respondentky vypadají a jak o sobě ve skutečnosti smýšlejí. Při vyslovení této otázky jsem u některých respondentek pociťovala jistou neochotu

odpovědět, ale nakonec tyto hodnoty, kromě jedné ženy, vyslovily všechny.

3.3 Pozorování

Jako doplňující metodu k rozhovorům jsem do své práce zahrнула i pozorování. Zvolila jsem typ pozorování - pozorovatel jako účastník¹⁰, které v mém případě spočívalo v návštěvě kadeřnického salonu se dvěma z respondentek. Když jsem se dozvěděla, že se respondentky ke kadeřnici chystají, požádala jsem je, zda by jim nevadila má přítomnost a mohu tedy jít s nimi. Obě souhlasily, takže mé pozorování mohlo začít. Respondentky nenavštívily kadeřnický salon současně, pozorování proběhlo v rozmezí asi dvou týdnů. Shodou okolností však obě navštěvují stejnou kadeřnici. Během pozorování jsem si dělala krátké poznámky, které jsem později doplnila doma. Snažila jsem se zaznamenat témata rozhovoru, celkovou atmosféru a prostředí, které salon poskytoval. Osobně jsem se do rozhovoru, který mezi kadeřnicí a respondentkou moc nezapojovala, abych ho nenarušovala. S respondentkami jsem pak provedla krátký rozhovor o prodělané návštěvě kadeřnického salonu. Podle mého názoru bylo největším přínosem tohoto pozorování, vytvoření bližšího obrazu o respondentkách, jejich chování v praxi a především potvrzení či vyvrácení, některých odpovědí, které mi poskytly při rozhovorech.

¹⁰ „Pozorovatel jako účastník funguje spíše jako tazatel. Provádí pozorování, ale málo se zúčastňuje dění ve skupině. (...) ostatní jsou si vědomi jeho totožnost. Například výzkumník si domluví přístup na nějakou schůzi školy nebo do určité třídy a krátkou dobu provádí pozorování nebo uskuteční několik rozhovorů...“ (Hendl: 2005, s. 191 – 192)

Během doby trvání výzkumu, který přerušovaně probíhal od prosince 2011 do dubna 2012, jsem působila i jako úplný pozorovatel ¹¹. Vzhledem k tomu, že jsem se s částí respondentek v této době stýkala, mohla jsem sledovat, jak se chovají a například to, jakým způsobem o tématech, zahrnutých v mé diplomové práci, hovoří. Výbornou příležitostí pro mě byl jeden večer, kdy jsem se sešla v baru s velkou částí respondentek z první skupiny a mohla jsem pozorovat, jakým způsobem se baví například o oblečení, módě i hubnutí. Poznámky jsem si pak vytvořila druhý den. Další příležitost k pozorování jsem měla u dvou respondentek z druhé skupiny, se kterými jsem navštívila pizzerii. Stejně jako v předchozí situaci jsem sledovala, jakým způsobem hovoří o tématech týkajících se mé diplomové práce. Očekávala jsem, že tento typ pozorování pro mě bude důležitý, zejména z hlediska doplnění nahraných rozhovorů. Nakonec jsem však tyto údaje využila pouze pro ucelení celkového obrazu o těchto respondentkách.

3.4 Shrnutí

Pro svůj výzkum jsem použila dvě výzkumné metody, rozhovory a pozorování. U rozhovorů bych hodnotila první skupinu respondentek jako sdílnější a ochotnější se k danému tématu vyjadřovat. U druhé skupiny respondentek jsem v mnoha případech měla problém s opravdu stručnými odpověďmi, které se mi úplně nedařilo rozvíjet. Přičetla bych to charakteru tématu, které na respondentky mohlo působit příliš osobně. Došla jsem k názoru, že téma vnímání vlastního těla může být velmi problematické nejen

¹¹ „Úplný pozorovatel přijímá roli vnějšího pozorovatele. Lidé obvykle při tomto způsobu nevědí, že jsou pozorováni. Výhoda tohoto způsobu spočívá v tom, že neovlivňuje chování členů skupiny...“ (Hendl: 2005, s. 192)

z hlediska přílišné intimity a problému o tomto tématu s někým hovořit, ale i z hlediska zvolených metod zkoumání. Typ rozhovorů, který jsem pro výzkum zvolila, se ukázal jako nedostatečný při pokusech o hlubší analýzu. Z dostupných dat jsem se i tak pokusila o co nejlepší interpretaci a vytvoření srozumitelného obrazu o vnímání těla u zvolených respondentek.

Otázky jsem se snažila vytvářet bez známek sugestivity, ovšem s odstupem času vidím jistý nátlak v celkové tendenci otázek vytvářet dojem a předpoklad, že péče o tělo a vzhled je samozřejmá a naprosto běžná pro každého. Negativně také hodnotím tvorbu poznámek při rozhovorech se dvěma respondentkami, které odmítly záznam rozhovoru. Bohužel zápisky nejsou tak přesné a detailní jako by byly z případné nahrávky.

Při pozorování jsem žádný zásadnější problém nezaznamenala, obrovskou výhodou byla pro mě blízkost s respondentkami. To, že se mezi sebou známe, mi umožnilo účastnit se situací, které byly důležité pro mou práci a výzkum. Teoreticky mohlo ke zkreslení pozorování dojít při návštěvě kadeřnického salonu, kdy nebývá běžná přítomnost třetí osoby, tudíž rozhovor mezi kadeřnicí a zákaznicí mohl probíhat jiným způsobem než obvykle. Snažila jsem se tomu vyhnout nezasahováním do rozhovoru, ale těžko soudit, jak by probíhal bez mé přítomnosti.

Jako největší výhodu při výzkumu bych uvedla to, že jsem se s respondentkami více či méně znala a zajišťovalo mi to určitou míru důvěryhodnosti, kterou ke mně chovaly. Na druhou stranu to mohla být částečně i nevýhoda, kdy hrozilo, že znám respondentky do takové míry, že bych mohla některé věci přehlédnout, vzhledem k tomu, že bych je mohla

považovat za „normální“. Ovšem podle mého názoru je to všeobecný problém, který hrozí při výzkumech, v „domácím“ prostředí.

4 Dualita mysl-tělo

4.1 Překonání Karteziánského dualismu?

Vnímáním těla a především vztahem mezi tělem a myslí, se celá staletí zabývali filozofové. Z jejich poznatků a teorií následně čerpaly další vědní obory a celkově ovlivnily způsob myšlení západní společnosti. Nejprve byly duše a tělo vnímány jako naprosto oddělené entity. Začíná se objevovat představa o nesmrtelnosti duše, zatím je však její existence spojena pouze s existencí těla. Křesťanská teologie vnímá tělo jako nositele duše, zároveň i jako nádobu hříchu. Descartes tělo a duši zcela oddělil, jako dvě na sobě nezávislé substance, které mohou existovat i jedna bez druhé, ale zároveň zdůrazňoval i existující interakce, které mezi nimi probíhají. V protikladu k Descartově dualismu stojí E. Husserl se svou fenomenologickou metodou a úsilím jít k „věci samé“. Duše se stává součástí těla. Tělo je více než pouhým objektem, je současně subjektivní a je třeba mu porozumět.¹²

V antropologii a sociologii těla se objevovaly tendence dualitu mysl-tělo překonat. Například Maurice Merleau-Ponty, jenž navazuje na Husserlovu fenomenologii a poukazuje na alternativní konceptualizaci osobnostního uspořádání, které se soustředí na „ztělesněné já“.¹³ Merleau-Ponty se ve své práci snaží oprostit od dualizací objekt-subjekt a mysl-tělo. Tělo proto vnímá jako

¹² FIALOVÁ, Ludmila. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha : Karolinum, 2001, s.10-13. ISBN 80-246-0173-7

¹³ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. s.76. ISBN 978-80-7367-465-6.

„nastavení ve vztahu ke světu“ a vědomí je tělo projektované (promítané) ve světě. Reaguje na hypotézu, že vnímáme na základě vnějších podnětů, které jsou zachycovány našimi smysly, kdy zde existuje neustálé spojení mezi podnětem a základním vnímáním. To však podle něj není zcela pravda, vnímání není vždy takto konstantní, je od přírody neurčité (nedeterminované) a na první pohled nemusí být vše odhaleno. Tvrdí, že naše vnímání končí v objektech, proto se ptá, kde vlastně vnímání začíná. Jeho odpověď zní v těle, což navozuje otázku, jaké je postavení těla ve světě a zmiňuje vlivy prostředí a okolí. Zavádí pojem „preobjective“ jehož pomocí se snaží zachytit proces objektivizace, který předchází vzniku objektu. Jeho cílem je tedy přesunout studium vnímání z objektů k procesu samotné objektivizace.¹⁴ To co je mu některými kritiky vyčítáno, je že se sice velmi snaží o překování dualismu mysl-tělo, ovšem v jeho práci vytváří dualismus nový a to mezi vědomím a objektem.

Pierre Bourdieu se snaží o narušení duality mysl-tělo vytvořením konceptu habitu, který navazuje na práci Marcela Mausse a jeho *Techniques of the Body*. Zjednodušeně můžeme říci, že habitus je chápán jako strukturovaná sada dispozic a předpokladů, které jsou jednotlivcem získávány v rámci vlivů dané kultury. Tento proces je zcela nevědomý a prostupuje celým životem. Zahrnuje tedy jak naše chování a poznání, tak prezentaci našeho těla v sociálním světě.¹⁵

Thomas J. Csordas kritizuje zakotvený objektivistický pohled na dualismus mysl-tělo a nabízí fenomenologické alternativy. Své myšlenky dokládá na různých rituálních

¹⁴ CSORDAS, Thomas. Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos*. 1990, roč. 18, č. 1.

¹⁵ BOURDIEU, Pierre. *Teorie Jednání*. Praha: Karolinum, 1998, s. 16. ISBN 80-7184-518-3

praktikách, se kterými souvisí i téma posvátna, kde se částečně inspiroje u Durkheima a vidí tvorbu posvátna především v jeho odlišnosti. Dualismus mysl-tělo se snaží rozložit za pomoci duality objekt-subjekt. Zabývá se myšlenkami okolního vnímání, objektivizace, tvoření a vnímání kulturních symbolů, vědomí a nevědomí, což znázorňuje právě na příkladech rituálních praktik.¹⁶

I přesto, že je patrná snaha mnohých autorů karteziánský dualismus překonat, svými teoriemi, které dualismus mysl-tělo popírají nebo ho nahrazují jinými koncepty, stále se před námi jistým způsobem vynořuje, a když už ne na papíře, tak v praxi je celkem patrný. Například Susan Bordo chápe dualitu mysl-tělo jako rozdělení mezi muži a ženami. Muži jsou vnímáni v kategorii mysl/duše jako celková jednota, nezbytný, jednotný duch. Ženy jsou vnímány jako tělo - zatížené.¹⁷ Michel Foucault se ve své práci *Dohlížet a trestat* (2000) částečně o této dualitě také zmiňuje. Rozebírá, jak se změnil způsob trestání v průběhu staletí, kdy dnes už málo viděné veřejné týrání a mučení těla, nahradil trest za zavřenými dveřmi. Praktiky jsou stále zdrženlivější ve vztahu k tělu a trest, jako například omezení svobody, je spíše trestem pro duši.¹⁸

¹⁶ CSORDAS, Thomas. Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos*. 1990, s.31-40 roč. 18, č. 1.

¹⁷ BORDO, Susan. *Unbearable weight: feminism, Western culture and the body* [online]. California : University of California, 1993 [cit. 2012-04-17].

¹⁸ SOUKUP, Martin a Michaela BALCEROVÁ. Antropologie těla. *Anthropologia integra*. 2011, č. 2. S. 35

4.2 Dualismus mysl-tělo v současnosti a v praxi

V předchozí kapitole jsem se pokusila nastínit některé teoretické přístupy, které se karteziánskému dualismu věnují, nyní bych chtěla toto téma rozvinout v praxi a v kontextu současných kulturních trendů západní společnosti. Je tento dualismus překonán nebo je stále přítomen?

Jednou z hodnot, které západní kultura uznává, je vzhled. To jak člověk fyzicky vypadá a reprezentuje své tělo, mu ve společnosti může pomoci nebo naopak uškodit. V tomto směru se nemusíme spoléhat čistě na přírodu, ale existují různé metody od líčení, depilace, prodlužování vlasů a jiných kosmetických procedur, které nám pomáhají dosáhnout momentálně žádaného vzhledu. Kosmetický průmysl předkládá opravdu velké množství metod, jak naše tělo „zdokonalit“. Kosmetické a kadeřnické salony jsou v dnešní době téměř na každém rohu a své „zkrášlovací“ metody nabízí široké veřejnosti. Z antropologického hlediska můžeme na návštěvu kosmetického salonu pohlížet jako na souhrn společenských, kulturních, ekonomických a politických tlaků. Podle studie, kterou provedla Paula Black¹⁹, tento nátlak na ženy sice existuje a určitým způsobem si ho uvědomují, ale podle výsledků jejího výzkumu, ženy většinou chodí do kosmetických salonů dobrovolně a s potěšením. V kosmetických salonech je pečováno nejen o jejich těla, ale také o jejich duše. Podle autorky přispívá návštěva kosmetického salonu také ke zdraví klientky. A to především v tom smyslu, že se cítí lépe a spokojeně a tato psychická

¹⁹ BLACK, Paula. *The Beauty Industry. Gender, Culture, Pleasure*. London: Routledge, 2004. ISBN 0-203-09764-5.

pohoda se pak kladně projevuje i na té fyzické. V tomto případě tedy můžeme hovořit o symbióze mezi tělem a duší. Takže přesto, že se kosmetické úpravy a metody mohou na první pohled zdát jako čistě tělesná záležitost, pečují zároveň i o mysl.

Od 90. let 20. století v západní společnosti neustále vzrůstá počet osob, které podstoupily některý ze zákroků plastické chirurgie. V nabídce je široká škála úprav, které na těle umožní změnit téměř vše, od velikosti poprsí, úpravy obličeje až po zeštíhlení různých částí těla. Existuje několik teoretický pohledů, které na zákroky plastické chirurgie pohlížejí z různých perspektiv. Podle Kathy Davis plastická chirurgie nabízí ženám jistý způsob kontroly nad svým životem, v době kdy existuje pouze málo příležitostí k seberealizaci.²⁰ Kathryn Morgan tento způsob úpravy ženského těla nevidí jako svobodnou volbu ženy, nýbrž jako podlehnutí patriarchálnímu kulturnímu tlaku, který určuje, jak má ženské tělo vypadat.²¹ Simon Shepred se ve své práci mimo jiné zabývá osobností Lolo Ferrary²², která vynikala výraznými plastickými úpravami obličeje a prsou a její tělo bylo prezentováno jako sexuální výtvar heterosexuální ekonomiky. Její přeměnu shledává autor jako transformaci těla do „ne-těla“ (non-body) ve formě silikonu.²³ Tím se částečně dostáváme k našemu tématu duality mysl-tělo. Je možné zde najít nějaký prostor pro „duši“? Pokud bychom zastávali názor Kathy Davis, může

NEGRIN, Llewellyn. *Cosmetic Surgery and the Eclipse of Identity*. *Body&Society*. 2002, roč. 8, č. 4 s. 20

²¹ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000, s. 50. ISBN 80-7169-907-1.

²² Pozn. Tančnice, herečka, pornoherečka, pocházející z Francie a známá především jako žena s největším poprsím na světě.

²³ SHEPHERD, Simon. *Lolo's Breasts, Cyborgism, and a Wooden Christ*. THOMAS, Helen a Jamilah AHMED. *Cultural Bodies: Ethnography and Theory*. London: Blackwell Publishing, 2004, s. 172-173. ISBN 0-631-22584-6.

plastická chirurgie také částečně pečovat o duši například ve formě zvýšeného sebevědomí, sebehodnocení, nebo určitého uspokojení. V ostatních případech je tělo chápáno spíše jako věc nebo výsledek mocenských tlaků dnešní společnosti. Tělo je chápáno jako produkt, který si v dnešní době můžeme objednat téměř na zakázku.

Ještě o něco dále jde ve své práci Nancy Scheper-Huges²⁴, která tělo zpracovává z pohledu komodity. Na tělo může být v sociálních vědách nahlíženo různými způsoby, ale v rámci globální ekonomiky se stává „zbožím“. S vývojem transplantační chirurgie, nových biotechnologií a reprodukčních metod se z těla stává zboží, které může být směňováno, prodáváno nebo odcizeno a to po částech nebo vcelku. Ilustruje to na několika příkladech, z nichž jedním je trh s orgány, konkrétně s ledvinami. Pro jedny je tato část těla objektem touhy, pro druhé, často sociálně znevýhodněné, jednou z možností řešení své krajní situace. Na obě skupiny je pohlíženo odlišně a volena je i odlišná rétorika. Uvádí i jiné příklady jako výzkum genů, spermobanky nebo ženy, které svá těla prodávají. Ve všech případech funguje tělo jako komodita. Podle autorky se všichni aktéři pomocí svého těla snaží o udržení a zlepšení své pozice v systému. Ve skutečnosti však jejich jediný pocit z moci a kontroly vychází z určitého ovládnutí a vlastnictví svého těla.

Alespoň částečně jsem se snažila ukázat, jak by mohlo být na tělo a mysl nahlíženo v kontextu některých praktik západní společnosti, kterými se budu ve své práci podrobněji zabývat dále. Téma týkající se duality mysl-tělo jsem se pokusila rozvinout i při rozhovorech se svými

²⁴ SCHEPER-HUGHES, Nancy. Bodies for Sale - Whole or in Parts. *Body&Society*. 2001, roč. 7, č. 2-3. s.1-8

respondentkami, avšak z důvodů složitosti toho konceptu jsem otázku transformovala na oblast fyzického vzhledu a duševní stránky člověka. Konkrétně, co je podle názoru mých respondentek důležitější v dnešní době? Ani jedna z dotazovaných matek neodpověděla, že je důležitější vzhled. Buď zvítězila duševní stránka, nebo že by obě složky měly být v rovnováze, protože jak sdělila jedna z respondentek *„pokud je člověk spokojený uvnitř sebe, je spokojený i se svým vzhledem.“* (Diana) To potvrzuje teorii Pauly Black²⁵ nebo Kathy Davis²⁶, které fyzickou i duševní stránku spojují a zdůrazňují jejich vzájemnou závislost.

Ani jedna z dcer naopak neuvedla, že je v dnešní době důležitější duševní stránka člověka, podle nich by tyto dvě stránky měly být buď v rovnováze, nebo v převážné většině vidí jako důležitější vzhled těla.

„Rozhodně je dneska důležitější vzhled. Myslim, že existuje i psychologickéj výzkum, kterej tvrdí, že atraktivnější lidi maj snadnější život. Jako že se dokážou vyvlíct ze všech problémů, dokonce je dokázaný, že maj i víc výhod u soudu. Ten kdo je hezkej, at' už přirozeně nebo to je vydřený, to má podle mýho názoru vždycky jednodušší, když to srovnám s někým, kdo má třeba nějaký schopnosti, ale není tak pěknej. Jako nemyslim tím třeba v práci nebo tak, kde třeba ty schopnosti jsou důležitější, ale když toho člověka prostě neznáš.“ (Andrea)

U dívek byl tedy mnohem patrnější důraz na fyzickou stránku člověka a některé z nich si uvědomují převažující kulturní vliv, který na ně a společnost kolem nich působí.

²⁵ BLACK, Paula. *The Beauty Industry: Gender, Culture, Pleasure*. London: Routledge, 2004. ISBN 0-203-09764-5.

²⁶ NEGRIN, Llewellyn. *Cosmetic Surgery and the Eclipse of Identity*. *Body&Society*. 2002, roč. 8, č. 4 s. 20.

5 Vzhled těla

„Vzhled vládne světu“²⁷, jak pravila jedna z mých respondentek. To, jak naše tělo z vnějšku vypadá, je v západní společnosti ve většině případů velice důležité. S tělem ve společnosti jistým způsobem komunikujeme a bývá podstatné, jaký dojem na ostatních účastnících interakce zanechá. Svůj výzkum jsem na vzhled těla výrazně zaměřila a snažila jsem se od respondentek zjistit, jakým způsobem o své tělo pečují, jak ho vnímají a zda je pro ně jejich vzhled důležitý. Na dotaz ohledně důležitosti vzhledu mých respondentek zavládla stoprocentní shoda. Všechny dotazované odpověděly, že je pro ně jejich vzhled alespoň v určitých situacích důležitý.

„Ano, určitě. Záleží mi na tom, jak vypadám.“ (Hana)

„Je důležitý (pozn. vzhled), ale záleží taky na situaci, kam jdu a tak“. (Eva)

„Důležitý pro mě asi je (pozn. vzhled), ale nikdy jsem to nepřeháněla a netrávila zbytečný čas řešením toho, jak vypadám. Snažím se vypadat dobře, ale zároveň přirozeně.“ (Beáta)

Shoda respondentek, že jim záleží na tom, jak fyzicky vypadají, potvrzuje důležitost vzhledu v dnešní společnosti. Vzhled tvoří jednu z nejdůležitějších složek, která se podepisuje na celkovém sebepojetí člověka a zároveň ovlivňuje i komunikaci s ostatními.

„Říká se, že člověk si udělá představu o tom druhým během několika málo sekund při prvním setkání. Myslím, že

²⁷ Respondentka Ester

je to pravda, a že se od toho pak všechno dál odvíjí. Člověk si udělá obrázek o tom druhým na základě vzhledu, jakože oblečení, to jak vypadá. Pokud má třeba reprezentovat nějakou firmu, musí to taky nějak podpořit. Samozřejmě, že musí na tu práci mít nějaký schopnosti, ale prostě důležitější je podle mě ten první dojem, že na tom hodně záleží." (Denisa)

„... vzpomněla sem si na Susan Boyle²⁸, viděla sem video jejího prvního vystoupení v té soutěži. Při vstupu na pódium se jí hodně lidí smálo, kroutili hlavama, vyvraceli oči v sloup, protože nechápali, že by mohla umět dobře zpívat. Pak to byl ale šok, když viděli, jak má úžasnej hlas. Samozřejmě, že to bylo o vzhledu a tím jak vypadala.“ (Andrea)

Z výpovědí respondentek je patrné, že vzhled chápou jako důležitý prvek ve společnosti, ve které žijí. To potvrzuje i Ludmila Fialová²⁹, podle které náš vzhled výrazně ovlivňuje první dojem, který na ostatní děláme. Tělesný vzhled tvoří podstatnou část komunikace a má vliv na představy a reakce druhých vůči člověku. Poskytuje o tom druhém informace, podle kterých ho můžeme zařadit k nějaké skupině, pohlaví, statutu či společenské roli, pro které může být určitý vzhled typický. Někteří také mohou těchto informací využít ve svůj prospěch a záměrně tyto znaky měnit, aby oklamali své okolí nebo zakryli své nedostatky. Z tohoto důvodu se různými způsoby snažíme upravovat náš vzhled, například změnou oblečení, účesu či naličením.

²⁸ Účastnice britské soutěže Britain's Got Talent -

<http://www.youtube.com/watch?v=RxPZh4AnWyk&feature=related>

²⁹ FIALOVÁ, Ludmila. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha : Karolinum, 2001, s.65-70. ISBN 80-246-0173-7

5.1 Péče o vzhled

Všechny respondentky zmínily vzhled jako důležitou součást svého života, tudíž mě zajímalo, jakými způsoby o své tělo pečují. Dnes v tomto směru existuje opravdu nepřeberné množství možností, jak přiblížit svůj vzhled vytouženému cíli, ať už prostřednictvím kosmetických přípravků, služeb pečujících o tělo nebo výraznějších úprav v podobě plastických operací.

Všechny dotazované ženy mi sdělily, že pravidelně navštěvují kadeřníka. Všechny se také více či méně líčí a druh líčení rozlišují podle příležitosti.

„Pravidelně chodím ke kadeřnici, asi tak jednou za dva měsíce. Když vycházím z domu, většinou se namaluju. Záleží, kam jdu, ale přes den mám většinou make-up, linky na oči a řasenku. Na večer toho pak dám všeho víc (smích).“ (Andrea)

„Většinou jdu tak jednou měsíčně ke kadeřnici a maluju se, když jdu někam do společnosti“. (Eva)

„... taky se líčím, ale snažím se dodržovat pravidlo, že kosmetika má sloužit k tomu, aby člověk vypadal líp, a ne aby vypadal úplně jinak.“ (Helena)

Zatímco v návštěvě kadeřníka a líčení se všechny ženy shodly, v ostatních způsobech úpravy již taková shoda nepanovala. Také v chápání, co péče o tělo obnáší, jsem zaznamenala rozdíly. Někdo v péči o tělo viděl zejména základní hygienické návyky, jako jsou čistota, stříhání nehtů nebo holení, jiná respondentka mi detailně vylíčila způsob, jakým upravuje a líčí svůj obličej a některé do péče o tělo zařadily i sport. Jak je vidět, péče o tělo je i přes společenský tlak velmi individuální záležitost, pod

kterou si každý z nás může představit něco odlišného. Záleží na osobní zkušenosti jedince a vlivu, kterému je vystaven.

5.1.1 Kosmetický průmysl

Jako kosmetický průmysl zde chápu místa, ve kterých se věnují úpravě těla a péči o něj (například kosmetické salóny, kadeřnické salóny, solária,...) a dostupné kosmetické přípravky, které ženy v péči o svůj vzhled používají.

Zajímal mě názor respondentek na nabízené kosmetické služby a úpravy, které jsou jim dostupné, jaký na ně mají názor, zda tyto služby využívají nebo nějaké plánují. Hlavními tématy bylo prodlužování vlasů a řas, permanentní make-up, úprava nehtů a návštěva solária. Kromě jedné respondentky, která tyto zákroky považuje za hloupé a marnivé a prosazuje spíše přirozený vzhled, se zbytek žen na otázku co si o těchto kosmetických úpravách myslí, vyjadřovaly buď neutrálně, nebo souhlasně.

„V dnešní době je to úplně normální“. (Hana)

„Kdo chce, ať to dělá, já na to moc nejsem, ale nevadí mi to“. (Ester)

Několik respondentek tyto zákroky vnímalo jako způsob, který se kladně podepisuje na vzhledu jedince a způsob, jak svůj vzhled zdokonalit.

„... určitě to pomůže vylepšit vzhled“. (Adriana)

„Je to dobrá věc, člověka to může změnit k lepšímu“.
(Barbora)

„Určitě nejsem proti. Člověk pak vypadá mnohem líp, když to teda úplně nepřehání“. (Andrea)

Celkově s těmito zákroky souhlasilo 7 žen a některé z nich by je klidně podstoupily nebo je postupují, 1 žena nesouhlasí a 2 proti těmto úpravám nic nemají, ale neabsolvovaly by je.

„Pokud se takto upraví mladý, hezký holky, líbí se mi to. Ale já už bych do toho asi nešla.“ (Eva)

„Nejsem proti, v dnešní době už ani nepoznáte, jestli má holka vlasy svoje nebo ne, to samý jestli byla někde na dovče nebo vylezla ze solárka. Ale nevím, jestli bych já ve svezích letech nevypadala spíš směšně“. (Diana)

Argumentem proti podstoupení kosmetických zákroků jako jsou prodloužení vlasů, řas nebo návštěvy solária je zejména věk. Respondentkám tyto zákroky nevadí na mladších ženách, ale pro svůj věk je již neshledávají jako vhodné. Hodnotí tak, co přísluší nebo nepřísluší jejich sociálnímu postavení a i přesto, že se jim tento způsob úpravy těla líbí, podléhají okolnímu tlaku a hodnotí je pro sebe jako nepatřičné a neodpovídající jejich statutu.

Některé respondentky za sebou mají zkušenosti s kosmetickými úpravami. Nejčastěji jmenovaly gelové nehty, které vyzkoušely i některé matky, prodloužené vlasy a návštěvu solária uvedly pouze některé dcery.

„Sama sem solárko navštěvovala a navštěvovala bych ho i dál, ale nejsem teď na takový finanční úrovni, abych si to mohla dovolit. To platí stejně tak i o prodlužování vlasů, ráda bych si je nechala zhustit, ale určitě bych

chtěla, aby ty vlasy byly přírodní a ne ty umělé a to taky není nejlevnější záležitost." (Andrea)

„Vlasy sem jednou prodloužený měla a klidně bych si je dala zas. Dala bych si klidně prodloužit i řasy, ale pro studentku, je to celkem finančně náročný". (Denisa)

„Nosím gelový nehty, dělá mi to známá, takže to ani moc nestojí". (Adriana)

Výsledky rozhovorů ukázaly, že jednou z největších překážek při rozhodování o kosmetických úpravách je finanční situace respondentek. Tento fakt zmínila polovina dotazovaných žen a ukazuje to, že jejich socioekonomické postavení částečně ovlivňuje i jejich vzhled. Do jisté míry to koresponduje s teorií Susie Orbach, která ukazuje, že průkopníci nové módy pocházejí ze středních a vyšších vrstev, což vysvětluje právě množstvím ekonomických prostředků, které si mohou dovolit vynaložit na svou úpravu a experimentování s různými módními představami.³⁰

Všechny respondentky uvedly, že více či méně pravidelně navštěvují kadeřnici a 7 žen navštěvuje nebo někdy v životě navštívilo kosmetický salon. Na dotaz proč tato místa navštěvují a jak se tam cítí, většinou odpověděly, že kvůli vzhledu a převládaly kladné pocity.

„Na kosmetiku občas zajdu, vytrhat obočí udělat nějakou masku, mám pocit, že aspoň něco pro sebe udělám". (Adriana)

„...mám strašně ráda, když mi stříhá vlasy (pozn. kadeřnice) a pak ty konečný úpravy. Na kosmetice sem byla

³⁰ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000, s. 120. ISBN 80-7169-907-1.

asi dvakrát, nechat si vyčistit obličej, trochu to bolelo a byla sem pak opuchlá ještě asi dva dny, ale jinak to bylo hrozně příjemný. Ráda bych se taky někdy nechala nalíčit od nějakýho profesionála". (Denisa)

„Chodim ke kadeřnici ráda, člověk si tam docela odpočine a aspoň na chvíli zas vypadá dobře (smích)". (Helena)

Podle Pauly Black³¹ chodí ženy do kosmetických salonů kvůli svému vzhledu, ale i určitému duševnímu uspokojení. Salóny provází příjemná atmosféra zároveň také nádech téměř lékařské profesionality, v podobě bílého oblečení a různých odborných pomůcek a nástrojů. To mohu potvrdit i mým malým výzkumem, kdy jsem společně se dvěma respondentkami navštívila kadeřnictví. Příjemnou atmosféru dotvářela hudba a vůně různých kadeřnických přípravků, ženě v kadeřnickém křesle se kadeřnice pečlivě věnovala, zákaznice se jí svěřovaly se svými problémy a stihly probrat i místní novinky a důležité události.

5.1.2 Plastická chirurgie

Plastická chirurgie nabízí širokou škálu zákroků, od těch drobných až po velmi radikální, které nám umožňují zásadní změnu vzhledu. Tyto zákroky lze podstoupit ze zdravotních důvodů nebo z důvodů čistě estetických, které se v posledních letech stávají mnohem populárnější a četnější. Při mém výzkumu mě zajímaly názory žen na tyto zákroky, zda nějaký zákrok podstoupily a zda o některém z nich přemýšlí.

³¹ BLACK, Paula. *The Beauty Industry: Gender, Culture, Pleasure*. London: Routledge, 2004. ISBN 0-203-09764-5.

Největším argumentem pro podstoupení plastické operace, který respondentky uvedly, byl celkový lepší pocit, jak po fyzické, tak psychické stránce. To, že by někdy v budoucnu plastickou operaci podstoupily, uváděly hlavně dcery.

„Když to někomu zvedne sebevědomí, tak proč ne“.
(Helena)

„Rozhodně nejsem proti, když se pak člověk cítí líp. Navíc v dnešní době to už není tak finančně nákladný“.
(Denisa)

„Proč ne, když chce člověk vypadat líp“. (Hana)

„Jestli to někomu zvedne sebevědomí, tak ať si to udělat nechá“. (Eva)

„Když člověk má takový možnosti a prostředky, tak proč je nevyužít, aby se cítil líp. Jen mít asi nějaký cit a pud sebezáchovy, aby to nepřeháněl“. (Andrea)

Tyto výpovědi respondentek spíše potvrzují teorii Kathy Davis, která oproti jiným feministickým teoretičkám estetickou chirurgii částečně „hájí“. Rozhodnutí podstoupit tento estetický zákrok ze strany žen, chápe jako způsob kontroly nad svým tělem a způsob sebe-realizace. Plastická chirurgie jim pomáhá cítit se lépe ve svém těle a spíše než otázku krásy řeší otázky identity. Ženy vidí estetický zákrok, jako nejlepší řešení problémů, kterým v dané situaci musí čelit. Uvádí, že ženy, které se pro plastickou operaci rozhodnou, pouze slepě nenásledují módní diktát, ale i ony kritizují kult ženské krásy převládající v západní společnosti a jsou si vědomy morálních dilemat a především zdravotních rizik, které sebou takový zákrok

nese.³² To částečně koresponduje i s výpovědí jedné z mých respondentek.

„... pokud se třeba jedná o plastiku obličeje, je to hodně problematický. Základem je asi navštívit lékaře, který má dobrý reference, ale zase vždycky se může něco stát i u profesionála. Obličej je vizitka celého člověka, proto bych já asi měla trochu strach něco takového podstoupit, ale třeba mě to někdy nemine“. (Andrea)

Některé z respondentek o plastické operaci zatím nepřemýšlely, některé ji v budoucnosti nevylučují a převládající část by plastickou operaci podstoupila ze zdravotních důvodů.

„Já moc s úpravou kvůli vzhledu nesouhlasím. Člověk by se měl snažit na sobě změnit něco sám, třeba pohybem nebo se s tím jak vypadá smířit. Přejde mi to zbytečný. Plastiku bych podstoupila maximálně po nějaký operaci nebo nemoci.“ (Beáta)

Kathy Davis chápe rozhodnutí žen podstoupit plastickou operaci jako svobodné rozhodnutí, které není způsobeno nátlakem patriarchální společnosti. Je to řešení problému a jistý způsob sebe-realizace. Podle mého názoru to podobně chápou i mé respondentky, jako jejich svobodnou volbu a způsob, jak se cítit lépe. Kritici tohoto postoje, ovšem zastávají názor, že se ženy sice tímto způsobem snaží své problémy vyřešit, ale vyčítají Davis opomenutí širšího kontextu. Příčina problémů, které ženy pocítují, mohou být sociálního charakteru, nikoli pramenit z jejich těla. Navíc společnost je ta, která vytváří permanentní nespokojenost

³² NEGRIN, Llewellyn. *Cosmetic Surgery and the Eclipse of Identity. Body&Society*. 2002, roč. 8, č. 4

žen se svým tělem. Tělo je sociálním konstruktem, vytvářené kulturou.³³

5.1.3 Dietní chování a cvičení

Dieta a pohyb je asi nejběžnější a nejčastější způsob, který se nabízí ke korekci postavy. Ideálem západní společnosti je štíhlé a pevné ženské tělo, jehož proporce jsou pro většinu žen nedosažitelné. To nahrává právě dietnímu průmyslu, který ženám slibuje přiblížení se tomuto ideálu a tím se mnoho z nich dostává do začarovaného kruhu diet, cvičení a svého normálního režimu. Podle Turnera³⁴, bylo dietní chování nejdříve spjata se střední a vyšší společenskou třídou, jako výsledek racionalizace spojený také se zvyšujícími se znalostmi v medicíně a s mocí. Postupně se diety staly běžnou součástí západního způsobu života.

Vzhledem k tomu, že téma diet a cvičení je v naší společnosti úplně běžné a z různých míst neustále slýcháme nebo čteme jak zhubnout „do plavek“ nebo čehokoli jiného, zaměřila jsem se na toto téma i se svými respondentkami. Zajímalo mě zejména, zda se někdy ve svém životě snažily svou váhu redukovat, zda se omezují v jídle a zda cvičí.

Šest z deseti respondentek se někdy v životě snažilo zhubnout. Hlavním důvodem byla nespokojenost s váhou, a aby se cítily lépe. Jedna z respondentek chtěla redukovat svou váhu ze zdravotních důvodů.

³³ NEGRIN, Llewellyn. *Cosmetic Surgery and the Eclipse of Identity*. *Body&Society*. 2002, roč. 8, č. 4

³⁴ TURNER, Brian S. *Regulating Bodies*. London: Routledge, 1992, s. 1-14. ISBN 0-203-21418-8.

„Jo snažila jsem se zhubnout, protože jsem tlustá“.
(Ester)

„Chtěla jsem zhubnout, protože jsem se necítila dobře, tak jsem začala míň jíst“. (Hana)

„Zhubnout sem se snažila několikrát v životě, většinou jsem se začala omezovat v jídle a občas trochu cvičila“.
(Eva)

Hlavními metodami pro redukci váhy bylo omezení příjmu potravy a okrajově cvičení. Všechny respondentky, které uvedly, že se snažily zhubnout, mi sdělily, že se jim to alespoň částečně podařilo. Ovšem u některých pouze na čas a později zase trochu přibraly. Dvě respondentky, které podle svých slov výraznější problémy s váhou nemají, řeší lehké výkyvy pouze sportem a vyšší sportovní zátěží.

„Jednou jsem se nepokoušela ani tak zhubnout, jako se spíš zbavit svého břicha. V jednu chvíli sem měla problém se zapínáním kalhot, protože se mi jídlo usazovalo právě na břichu, nikde jinde. Tak jsem se to snažila vyřešit tím, že sem trochu víc cvičila. Nejsem si jistá, jestli přímo tohle pomohlo, ale teď už je to v pohodě“. (Andrea)

„Váhu moc neřeším, že nejsem ve formě, zjišťuju při sportu nebo na oblečení. Tak se pak začnu trochu víc hejbat a trávit čas víc aktivně“. (Beáta)

Všech respondentek jsem se při rozhovorech ptala, jakou mají výšku a váhu. Jedna z žen na tuto otázku nechtěla odpovědět, což jsem samozřejmě respektovala a odpověď nevyžadovala. U ostatních jsem tyto hodnoty využila

na výpočet BMI ³⁵, podle kterého je možné orientačně klasifikovat postavu respondentek. BMI žen, které uvedly, že chtějí nebo chtěly zhubnout, se pohybuje v rozmezí 22,5 - 28,3. Pouze jedna žena přesáhla hodnotu 25, tedy pomyslnou hranici nadváhy, i když vzhledem k věku respondentky, je toto hodnocení sporné, protože index BMI zcela nezohledňuje fakt, že s přibývajícím věkem je jistý nárůst váhy normální. Dalo by se tedy říci, že respondentky, které touží zhubnout, mají ve skutečnosti normální váhu a z velké pravděpodobnosti pouze podléhají západnímu, extrémně štíhlému ideálu krásy.

Na téma cvičení a pohybu, celkem čtyři respondentky uvedly, že záměrně necvičí ani nesportují. Důvodem je zejména nedostatek času a dostatek přirozeného pohybu. Ostatní ženy mi sdělily, že alespoň nepravidelně aktivní pohyb vyhledávají.

„Cvičím nepravidelně. Rozhodně bych chtěla sportovat víc, ale jsem na to líná. Člověk se pak cítí líp a dělá něco pro své tělo. Taky bych si chtěla zpevnit postavu a pomohla si i zdravotně.“ (Denisa)

„Občas cvičím, jezdím na kole, chodím na túry. Jednou nebo dvakrát do měsíce, jak kdy, abych si protáhla tělo.“ (Adriana)

„Cvičím, pokud chci zhubnout a rozhejbat své klouby.“ (Eva)

³⁵ BMI – Body Mas Index neboli index tělesné hmotnosti. Je vypočten jako hmotnost v kilogramech dělená druhou mocninou výšky uvedené v metrech. Normální rozsah BMI se pohybuje mezi 20-25. Za nadváhu je považován BMI mezi 25 a 30, za obezitu BMI vyšší než 30. Podváha je pak BMI 20 a méně. (Grogan: 2000, s.18)

„Sportuju tak často, jak mi to volnej čas dovolí. Myslim, že žiju hodně aktivně. Trávím tak čas s kamarády a zpevním si tělo.“ (Beáta)

Důvody ke sportu uvedly respondentky různé. Protáhnutí a zpevnění těla, snaha zhubnout nebo jako společenská záležitost s přáteli. Podle Grogan³⁶ ženy jako nejčastější důvod ke cvičení uvádějí zlepšení svalového tonusu a snížení tělesné hmotnosti. U mých respondentek tyto důvody také zazněly, ovšem vzhledem k malému vzorku respondentek to nemohu jako hlavní podněty zcela potvrdit.

Z výsledků mého výzkumu vyplývá, že vzhled je pro mé respondentky v životě důležitý a i pokud mu nevěnují u sebe takovou pozornost, chápou, že na něj dnešní západní společnost klade důraz. O svůj vzhled více či méně pečují, všechny se shodly na návštěvě kadeřníka a příležitostném líčení. V ostatních druzích péče se lišily a odlišné bylo i chápání toho, co samotná péče o vzhled obnáší. Kosmetické úpravy (viz. Kosmetický průmysl) berou jako běžnou součást života a některé s těmito úpravami mají osobní zkušenosti. Obecně byly dcery o něco přístupnější a ochotnější některou z kosmetických úprav podstoupit, matky nejčastěji viděly jako hlavní překážku svůj věk. V rozhodování o podstoupení některého kosmetického zákroku hraje důležitou roli i finanční nákladnost. Plastické operace několik z respondentek chápe jako záležitost vzhledu, ale také psychické stránky člověka. K podstoupení plastické operace byly nakloněnější spíše dcery, i když ani to neplatí bezvýhradně. Více jak polovina respondentek se někdy v životě pokoušela zhubnout i přes to, že hodnota jejich indexu BMI se téměř u všech pohybuje v normálním rozmezí.

³⁶ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000, s. 45. ISBN 80-7169-907-1.

Dalo by se tedy říci, že všechny respondentky svou roli ženy ve společnosti bezvýhradně přijaly, její pravidla uznávají a více či méně se nechávají tlakem společnosti ovlivňovat.

6 Body image a vnímání vlastního těla

V předchozí kapitole jsem se věnovala vzhledu, se kterým body image významně souvisí. Vzhled patří mezi jednu z podstatných složek, které body image utváří. V této kapitole se tedy budu věnovat faktorům, které ovlivňují body image, vysvětlím, co pojem body image znamená, a budu se věnovat tomu, jak své tělo vnímají mé respondentky.

Termín body image se začíná užívat zhruba od roku 1950, zahrnoval však mnohem více významů. Jednalo se například o vnímání přitažlivosti vlastního těla, distorze velikosti těla nebo vnímání těla a tělesných vjemů. V současné době je body image chápáno jako vnímání vlastního těla a je nejčastěji překládáno jako tělesné sebepojetí. „*Body image je způsob, jakým člověk přemýšlí o svém těle, jak ho vnímá a cítí.*“³⁷ Tato definice zahrnuje odhad velikosti těla, hodnocení přitažlivosti těla a emoce s tím spojené.³⁸ Z vědních oborů se body image dotýká zejména psychologie, filozofie, sociologie, antropologie, ale také například neurovědy.

Body image je součástí celkového sebepojetí člověka a zahrnuje v sobě vlastní pocity, hodnocení a představy člověka o svém těle, tak i význam okolí. Tělo reaguje nejen na naše vlastní zkušenosti, ale také na kulturní prostředí a jeho požadavky a tlaky na jeho vzhled a funkčnost. Mezi základní složky tělesného sebepojetí se pak řadí vzhled, zdraví a zdatnost. Vzhled má na body image značný vliv a snaha po jeho zdokonalení může mít příznivé účinky na ostatní dvě složky. Zdraví v rámci body image chápeme jako

³⁷ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000, s. 11. ISBN 80-7169-907-1.

³⁸ Tamtéž s.11

stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, nejenom jako nepřítomnost nějaké nemoci. Třetí složka zdatnost je popisována jako schopnost těla fungovat s optimální účinností a hospodárností. Zahrnuje několik součástí (kardiovaskulární vytrvalost, svalová síla, kloubní pohyblivost,...), které lze nejlépe zlepšit cvičením.³⁹ Ve všech složkách tělesného sebepojetí se určitým způsobem projevuje kulturní vliv, v podobě ideálů charakteristických pro jednotlivé složky.

Tělesný základ je silně determinován biologicky, ovšem velká část toho jak lidské tělo vypadá, je podmíněna kulturně. Týká se to například skrytí či zvýraznění sekundárních pohlavních znaků u obou pohlaví. Z těch extrémnějších forem úprav je známá třeba deformace lebky u novorozeňat ve starém Řecku a Římě podle tvaru místního ideálu nebo o něco známější zavazování chodidel dívek v Číně, které mělo vést k dosažení co nejmenší velikosti nohy. Tato bolestivá procedura sice zmenšení chodidla dokázala, ale zároveň vedla k mnoha nevratným deformacím.⁴⁰

S vnímáním vlastního těla je úzce spojena i spokojenost s vlastním tělem. Ta se kromě jiných faktorů odvíjí hlavně od daného ideálu krásy. V západní společnosti je u žen velký důraz kladen na štíhlost, která je velmi často těžko dosažitelná. Podle Sarah Grogan⁴¹ je většina žen se svým tělem nespokojena, zejména s břichem, boky a stehny. Většina žen by podle ní byla raději štíhlejší, než v současné době je. Hovořila jsem na toto téma i se svými respondentkami a zajímalo mě, jestli jsou s tím, jak

³⁹ FIALOVÁ, Ludmila. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha : Karolinum, 2001, s.23-45. ISBN 80-246-0173-7

⁴⁰ *tamtéž*

⁴¹ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-907-1.

vypadají spokojeny, co se jim na sobě líbí a nelíbí a co by popřípadě chtěly změnit.

Respondentky mohu rozdělit podle spokojenosti se svým tělem do dvou skupin, na nespokojené a relativně spokojené. Do první skupiny relativně spokojených jsem zařadila 4 ženy. Jejich odpověď na spokojenost se svým tělem nebyla ve všech případech úplně kladná, ale také ne zcela záporná.

Jste spokojená s tím, jak vypadáte?

„Poměrně ano, ve svém věku to už moc neřeším.“
(Adriana)

„Celkem jo, mohlo to dopadnout hůř (smích)“. (Beáta)

„Jde to, mohlo být i hůř“. (Ester)

„Jo i ne. Vždycky najdu něco, co by se dalo zlepšit, ale nemám z toho nějaký deprese, ale určitě by to mohlo být i lepší.“ (Andrea)

Na otázku co se jim na sobě líbí, vyjmenovaly vlasy, obličej a oči, jedna z žen mi sdělila, že o tom ve svém věku už moc nepřemýšlí. V tom, co se jim na sobě naopak nelíbí, figurovaly velká stehna, břicho, nízká výška, křivé zuby a problematická pleť. Většinu z těchto věcí by na sobě také rády změnilly.

I přesto, že ženy uvedly relativní spokojenost se svým tělem ani jedna není spokojena úplně a klidně by na sobě něco změnila. Celkový dojem však hodnotí poměrně kladně.

Ženy z druhé skupiny byly ve svém hodnocení o poznání negativnější. Všechny uvedly, že spokojené nejsou. Na otázku co se jim na sobě líbí, mi dvě odpověděly, že nic,

dvakrát zazněla odpověď oči a zbylé dvě vyjmenovaly vlasy a tvář. Nejčastější odpovědí na to, co se jim na sobě nelíbí a co by změnily, byla postava.

„Potřebuju silnou vůli a zhubnout, protože mám velký problémy s klouby“. (Eva)

„Chtěla bych zhubnout a mít lepší postavu, abych se cítila líp“ (Hana)

„Chtěla bych pevnější postavu, menší nos a být vyšší. Mám pocit, že bych pak vypadala líp“. (Denisa)

Pokud shrnu odpovědi všech respondentek, je patrné, že větší část z nich je se svým tělem nespokojena. Nejčastěji by si přály být štíhlejší nebo mít postavu alespoň pevnější. Toto přání mají i přes to, že podle výpočtu jejich Body Mass Indexu - BMI (viz. kapitola „Vzhled“), mají všechny, kromě jedné z respondentek, normální váhu. To nám celkově potvrzuje teorii Sarah Grogan⁴², která tvrdí, že většina žen je se svým tělem nespokojena a chtěla by být štíhlejší, čímž by se přiblížila současnému ideálu krásy. Generační rozdíly nebyly mezi respondentkami zcela patrné, částečně se však ukázala shoda mezi jednotlivými matkami dcerami.

⁴² GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-907-1.

7 Ideál krásy

Ideál krásy je obraz toho, jak by měl člověk v určité společnosti ideálně vypadat. Je to sociální konstrukt, ve kterém se může odrážet hodnotový systém dané kultury. Tato představa ideálu je většinou společností přijímána a následována. V dnešní době převládá v západní kultuře představa, že ženské tělo musí být štíhlé a dobře formované, u mužů je žádaná štíhlost a svalnatost. Tento ideál, především u žen, v posledních letech ještě více zhubnul a pohybuje se na hranici dosažitelnosti.

7.1 Historický vývoj ideálu krásy

Pokud zabrousíme do minulosti, zjistíme, že mužské i ženské tělo prošlo mnoha změnami, v závislosti na ideálních požadavcích dané doby a módy, která udávala krok. Pokud si například představíme sošku Věstonické venuše, jejíž původ bychom zařadili zhruba do mladšího paleolitu, ani zdaleka nám nepřipomíná ideál dnešní doby. Možná právě naopak, velká povadlá prsa, obrovské boky a velké břicho, jsou spíše strašákem dnešních žen. V dobách antiky je postava ovlivněna zejména tehdejšími filosofy, geometry a matematiky. Důraz je kladen především na symetričnost. Zdůrazňován je ideální poměr mezi jednotlivými částmi těla a celková harmonie panující mezi tělesnou a duševní stránkou - kalokaghatia.⁴³ Ve středověku je tělesná krása odsunuta do pozadí a vše, co je spojeno s tělem, je považováno za hříšné. U žen je ceněna spíše pobožnost, odevzdanost Bohu a svému muži. I přesto vzhled odráží společenské postavení a „populární“ jsou různé náboženské

⁴³ ECO, Umberto. *Dějiny Krásy*. Praha : Argo, 2005. 72-74 s. ISBN 80-7203-677-7

půsty, přílišná štíhlost je však také na škodu. V době baroka do módy přichází kyprost a boubelatost. Jsou považovány za známku vysokého postavení a dobré finanční situace. Estetický ideál s plnými oblými boky a ňadry přetrvává až do 19. století.⁴⁴ Začátkem 20. let 20. století pozorujeme výraznou změnu, kdy je preferována ženská postava s plochou hrudí a chlapeckou postavou. Tato módní revoluce je spjata se vzrůstajícími sportovními aktivitami a vznikem oděvů vhodných ke sportu. Tento nový estetický ideál ženství „*prosadil prototyp vysoké, štíhlé a moderní ženy, která hraje tenis a golf, oproti ženě rozplývavé a sedavé, spoutané svými volány a krajkami.*“⁴⁵ Později se opět lehce navracíme k plnějším tvarům, ovšem pouze v oblasti hrudníku a částečně boků, pas zůstává velmi štíhlý, ke slovu se dostává postava tzv. přesýpacích hodin. Tento trend trvá zhruba do 60. let, kdy začíná postupně hubnout. Zlom nastává koncem šedesátých let s příchodem Twiggy, která v určitých obdobích vážila 43,5 kg.⁴⁶ Začíná být preferována velmi štíhlá a vysoká postava, které mohou dosáhnout pouze někteří. V osmdesátých letech se z Ameriky do Evropy šíří tzv. fitness styl a ideálem je pevné a štíhlé tělo, vypadající ve „formě“. V letech devadesátých zažíváme návrat k vyhublosti a začíná se objevovat takzvaný „heroinový styl“ extrémně štíhlých a nezdravě vypadajících modelek typu Kate Moss.⁴⁷

Co se týká přehlídkových mol, je v dnešní době, i přes občasné kritiky, pořád preferována extrémní štíhlost. Na

⁴⁴ FIALOVÁ, Ludmila. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha : Karolinum, 2001, s.97-99. ISBN 80-246-0173-7

⁴⁵ LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: Móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha: Prostor, 2002, s. 115. ISBN 80-7260-063-X.

⁴⁶ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000, s. 22. ISBN 80-7169-907-1.

⁴⁷ Tamtéž s. 22-23

přehlídkách se objevují stále mladší modelky, jejichž BMI odpovídá podváze. A pokud zvážíme biologická omezení, je patrné, že se normální dospělá žena může jen s obtížemi vyrovnat chlapecké postavě čtrnáctileté dívky na přehlídkovém mole. V posledních měsících jsem v oblasti módy zaznamenala další zlom. Muž předvádějící dámské oblečení, jehož vzhled však popírá typický mužský ideál a je stylizován do podoby ženské. To jistým způsobem potírá stereotypní genderové rozdíly mezi muži a ženami.

Mimo přehlídková mola je preferována také velmi štíhlá postava, důraz je však kladen na plnější tvary v oblasti prsou. To z velké části nahrává plastické chirurgii a dietnímu průmyslu. Celkově je na ženy v oblasti ideálu krásy vyvíjen větší tlak než na muže a má výrazný dopad na vztah k tělu a vytváření identity.

To, jak si představují ideál krásy mé respondentky, jsme během rozhovorů také probíraly. Každá měla představu trochu odlišnou, některé kladly důraz na fyzickou stránku, pro některé byly důležitější vlastnosti nebo jiné faktory.

„Ideálem je podle mě spokojenej člověk. Já už ve svém věku krásu nějak moc neřeším, dalo by se říct, že vůbec.“
(Adriana)

„Každá mladá štíhlá holka“. (Eva)

V odpovědích těchto respondentek je cítit určitá role věku. Pro západní ideál krásy je důležité mládí, což dokládají i zisky kosmetického a estetického průmyslu, který na touhách po mladším vzhledu vydělává. Neuvěřitelné množství přípravků proti vráskám, procedury zpomalující stárnutí nebo jiné estetické zákroky slibující omládnutí na nás volají téměř na každém rohu. Strach z vrásek a stárnutí

ženy ovládá, protože jim je jako ideál předkládán obraz mládí jako to krásné, stáří není žádané. Všech pět matek uvedlo, že alespoň občas používají nějaký krém proti vráskám. Buď věří, že jim tyto přípravky od vrásek alespoň trochu pomohou nebo jim připadají adekvátní k jejich věku, což je samozřejmě dopad úspěšné reklamy kosmetických společností. *„Nevypadat na svůj věk teď znamená mnohem více, než dávat najevo své společenské postavení“.*⁴⁸

Některé respondentky ideál krásy vztahovaly pouze na vzhled, některé zmínily i charakterové vlastnosti.

„Žena ani vychrtlá ani tlustá, sympatická a příjemná“
(Ester)

„Štíhlá, dlouhovlasá, vysoká žena se symetrickým obličejem.“ (Barbora)

„Pro mě osobně je to si někdo originální. Žena, která dokáže prodat to, že není typicky krásná, ale má vlastní styl, vypadá odlišně od těch ostatních.“ (Denisa)

„Hlavně přirozenost, minimální zásahy kosmetického průmyslu. Krásný člověk je pro mě ten, který zaujme svým vystupováním, chováním, názory a ne ten, co nosí poslední módu, voní parfémem a pod nánosem kosmetiky schovává úplně jiného člověka.“ (Beáta)

„Ideál krásy, který mi dává společnost, jsou modelky a herečky. Jsou krásný, pak je ale člověk vidí nenalíčený a už vypadají jako obyčejný holky. Stačí se umět dobře upravit a jako modelka může vypadat každá. Vždycky je ale někdo ke

⁴⁸ LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: Móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha: Prostor, 2002, s. 184. ISBN 80-7260-063-X.

komu můžem vzhlížet, někdo, kdo dosáhl víc úspěchů než my samy." (Andrea)

Poslední dvě respondentky mají svůj vlastní obraz o ideálu krásy, kterým částečně odmítají, ten který je nám společností předkládám. Na druhou stranu bylo v jejich odpovědích patrné, že tento ideál krásy západní společnosti si uvědomují a uznávají jeho existenci. Jistým způsobem ho také přijímají, protože jejich vlastní ideál staví do opozice právě k tomu společenskému.

Respondentky na otázku - Jak podle Vás vypadá ideál krásy? - odpovídaly různým způsobem, ovšem většina z nich si ideál krásy spojila s ženskou podobou, ani jedna nevyprávěla o ideálu krásy v mužské podobě. To dokazuje, že celkově je na ženy v oblasti ideálu krásy vyvíjen větší tlak než na muže, což se následně podepisuje i na jejich vztahu k tělu a vytváření identity. Podle Bourdieho *„ženy nepřetržitě vystavené pohledu těch druhých jsou odsouzeny neustále zakoušet rozdíl mezi tělem skutečným, k němuž jsou připoutané, a tělem ideálním, jemuž se neúnavně snaží připodobnit. Protože ke svému bytí potřebují pohled druhého, jejich chování se neustále řídí tím, že předem odhadují, jak bude jejich tělesný zjev, jejich způsob držení a prezentace těla oceněn.“*⁴⁹

7.2 Móda

S ideálem krásy také výrazně souvisí móda. Podle Lipovetskyho⁵⁰ je móda spjata se západní společností a její

⁴⁹ BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda Mužů*. Praha: Karolinum, 2000, s. 62. ISBN 80-7184-775-5.

⁵⁰ LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: Móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha: Prostor, 2002, s. 92. ISBN 80-7260-063-X.

vznik řadí k přelomu 11. a 12. století, kdy probíhala i jistá kulturní revoluce v oblasti přístupu k umění. Objevují se tendence k dekorativnímu přehánění, důraz na ozdoby a úsilí o krásnější a stylizovanější život. Od té doby se móda postupně vyvíjela až do dnešní podoby, tedy otevřené, uvolněné a nedirektivní.

Větší část respondentek módu do jisté míry sleduje a zajímá je, co se nosí. Poměr těch, které módu sledují a těch, které nezajímá, byl mezi matkami a dcerami velmi podobný. Celkem čtyři matky a tři dcery mi sdělily, že módu určitým způsobem sledují. Jedna z respondentek přiznala, že se módou nechává velmi ovlivnit:

„... dřív sem si myslela, že bych si v životě nekoupila kytkovaný boty, teď sem se do nich zamilovala a chtěla bych jich víc (smích). Stejně tak legíny, sem myslela, že bych nenosila, ale teď jsou pro mě nepostradatelný.“ (Andrea)

Móda nás sice ovlivňuje, ale nevytváří na jedince již takový nátlak jako kdysi. V dobách, kdy v dámské módě existovala značná tabu, jako třeba nošení kalhot nebo krátkých sukní a některé ženy byly vystaveny silnému módnímu diktátu haute couture, se dostáváme do doby, kdy se jednotná móda pomalu rozplynula. Je to mimo jiné dáno odklonem od „vysoké“ módy šité na míru haute couture, k módě typu prêt-à-porter, tedy průmyslové výrobě módního oblečení dostupného všem. Důležité jsou také společenské změny, vedoucí ke všeobecné toleranci a zeslabení módního diktátu. Móda již nedává příkazy, spíše vybízí či navrhuje. ⁵¹ *„Každá žena trochu zná poslední look z časopisů, ale nesnaží se ho věrně kopírovat, nýbrž*

⁵¹ LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: Móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha: Prostor, 2002, s. 102-235. ISBN 80-7260-063-X.

přizpůsobuje si ho, nebo ho dokonce ignoruje a přijímá zcela odlišný styl."⁵² To jistým způsobem potvrzují i výpovědi mých respondentek, některé módní vlnu bez rozpaků přijímají, jako již zmíněná respondentka Andrea, jiné si módu přizpůsobují podle sebe a svých možností a některé poslední módní výkřiky zcela odmítají a podle svých slov nosí, co se jim líbí. Na druhou stranu podle mého pozorování sice ne všechny respondentky nosí nejnovější módní „hity“, ale také se neoblékají úplně odlišně od současného obecnějšího trendu. Může to znamenat jisté společenské ovlivnění, částečné následování ideálu krásy a podíl může mít i dostupná nabídka výrobců oděvů.

Důležitý je také vliv faktorů, kterými jsou ženy při výběru oblečení limitovány. Nejčastěji jmenovaným je finanční situace respondentek, následovaná typem postavy a věkem.

„Určitě typ postavy, občas když se mi něco líbí, tak to na mý postavě vypadá strašně. A taky mě limitují peníze, většinou nakupuju ve slevách.“ (Denisa)

„Nekupuju nic předraženého, pokud to akutně nepotřebuju. Jinak čekám na slevy. A samozřejmě, co mi neseď, si taky nekoupim. Vybírám taky, aby to oblečení nebylo moc usedlý a nebo pro hubertáky.“ (Beáta)

„Rozhodně mě limituje finanční situace, prostě se mi líběj předražený věci (smích).“ (Eva)

Ekonomická situace je při nákupu oblečení pro mé respondentky velmi důležitá. Vypovídá o tom i to, ve kterých obchodech nakupují. Většina z nich uvedla

⁵² LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: Móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha: Prostor, 2002, s. 218. ISBN 80-7260-063-X.

vietnamské obchody a tržnice, obchodní centra a second handy. Velká část respondentek také čeká na slevy, kdy se dá zboží zakoupit levněji. Limitující finanční stránka je zcela shodná pro matky i dcery a dá se říci, že pokud by bylo jejich finanční situace lepší, volily by i trochu jiný styl oblékání.

Několik respondentek při výběru oblečení limituje typ postavy. Nejčastěji uváděly, že na nich některý typ oblečení kvůli postavě nevypadá dobře nebo, že musí volit takový způsob oblékání, který zakrývá jejich nedostatky nebo je tak nezvýrazňuje. Všechny matky uvedly, že některé oblečení se k nim kvůli jejich věku nehodí a shodly se na tom, že pro ně už některé věci nejsou vhodné. V tomto směru ženy cítí společenský nátlak a nejsou ochotny překračovat společenské hranice.

7.3 Vnímání tloušťky

Západní ideál krásy neskrytě prosazuje štíhlost a obezita je vnímána velmi kriticky. Podle Featherstona⁵³ je pro dnešní společnost nejdůležitější mládí, zdraví, pohyb (fitness) a krása. Ty mají člověku zaručit spokojenost. Podstatné je, starat se o tělo, a to nejen o vzhled, ale i o zdraví a dobrou kondici. Je nám předkládán asketický způsob života v podobě diet a cvičení, které udržují tělo mladé a zdravé. O negativní vnímání tloušťky se zasadily také různé vládní osvětové programy pro zdraví, které varují před přejídáním a obezitou spojují s různými jinými chorobami. Štíhlost je spojována s úspěchem, zdravím a delším životem.

⁵³ FEATHERSTONE, Mike. The body in consumer culture. *Body&Society*. 1982, roč. 1, č. 2.

Když jsem mluvila o obezitě a obézních lidech se svými respondentkami, většina z nich se vyjadřovala negativně, jedna respondentka nad obézními lidmi projevila lítost a jedna mi sdělila, že podle postavy nikoho neposuzuje.

„Mnoho z nich to má v genech, že jsou víc náchylný k obezitě, ale pro mnohý je to výmluva, proč nic nedělej. Už jen kvůli prevenci civilizačních chorob by se měli hýbat, zpevňovat postavu a omezit jídelníček.“ (Beáta)

„U někoho je to ze zdravotních důvodů nebo genetických. Ale já bych obézní určitě být nechtěla a snažila bych se s tím něco dělat.“ (Denisa)

„Chystají na sebe velké zdravotní problémy.“ (Helena)

„... možná mám pak trošku problém, když vidím slečnu na ulici, která má v ruce hamburgera a je už přeci jen na pohled znát, že má nadváhu a i tak má na sobě uplý legíny a tílko, který nezakreje celý břicho. Nemám nic proti tomu, že je tlustá. Mám problém s tím, že jestli takhle bude pokračovat, tak že v budoucnu asi se zdravím mít problém bude.“ (Andrea)

„Mají slabou vůli, špatně jedí a málo se hýbou“.
(Ester)

Několik respondentek se shodlo na zdravotních následcích, které může obezita způsobovat. Zdraví je v dnešní společnosti jedním z hlavních argumentů proč zhubnout. Obezita je vnímána jako zdraví nebezpečná a je třeba s ní bojovat. To je zřejmě pravda, ovšem v dnešní době extrémně štíhlého ideálu krásy je laickým pohledem za obézního považován i člověk s mírnou nadváhou nebo dokonce s normální váhou. Svědčí o tom i pocity některých

respondentek, které by si přály zhubnout i přes to, že mají normální váhu. Na druhou stranu o rizicích podváhy se v takové míře nehovoří a během rozhovorů je nezmínila ani jedna z respondentek.

Některé z žen omlouvají obezitu, pokud má genetický základ. V ostatních případech vnímají obézní lidi negativně s předsudky špatné morálky a slabé vůle. „*Nadváha je spojována s leností, nedostatkem vůle a ztrátou kontroly*“⁵⁴, což se částečně potvrdilo i u mých respondentek.

Celkově mají respondentky o ideálu krásy různé představy. Jistým způsobem si uvědomují současný trend v ideálu západní krásy, ten si však přizpůsobují podle svých představ. Pro některé je důležitý vzhled, pro jiné charakterové vlastnosti a jiné zmiňují roli věku. Respondentky většinou alespoň částečně sledují módu kolem sebe, ovšem přizpůsobují se různým faktorům, které tuto sféru ovlivňují. Hlavním faktorem při nákupu oblečení a doplňků je pro mé respondentky finanční situace, následována typem postavy a věkem. Respondentky sice mají různé představy o ideálu krásy, ale velká část z nich uznává jako ideální spíše štíhlou postavu, což hodnotím hlavně na základě reakcí k obézním lidem. Většina respondentek se k nim staví negativně a s předsudky, výjimku vidí u obézních, jejichž problémy s váhou jsou způsobeny genetickými dispozicemi.

⁵⁴ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000, s. 15. ISBN 80-7169-907-1.

8 Vliv médií a vliv okolí

To, jakým způsobem vnímáme naše tělo, ovlivňuje mnoho faktorů. V této kapitole se budu věnovat vlivu médií a reklamního průmyslu, který je v dnešní době téměř všudypřítomný a vlivu okolí ve kterém se respondentky pohybují a v tělesném vnímání hraje také podstatnou úlohu. V závěru kapitoly se na základě získaných informací z rozhovorů pokusím analyzovat, jakým způsobem a v jaké míře tyto faktory na respondentky působí.

8.1 Vliv médií

V dnešní době hovoříme o roli tzv. mass médií neboli masových médií. Jedná se například o televizi, periodický tisk, internet, rádio, film, tiskové materiály. Jejich charakteristickým rysem je schopnost spojit velké množství lidí zároveň a předat jim určitý typ informace. Globální provázanost celého systému umožňuje během krátké chvíle zjistit, co se děje v nejrůznějších částech světa, poslouchat hudební novinku světoznámé skupiny na různých místech země nebo si osvojit nový módní trend. S globalizací a mass médií souvisí i proudění tzv. pop-kultury, která podle Reala⁵⁵ narušuje vnímání kultury v tradičním antropologickém smyslu. Podle jeho názoru není tradiční ani postmoderní a nekriticky kombinuje vysokou, lidovou i masovou kulturu, v rámci nichž je postkoloniální i postmoderní zároveň. Jejím prostřednictvím je rovněž přenášen obraz těla a jeho ideál, dostávající se tak do povědomí široké veřejnosti.

⁵⁵ REAL, Michael. *Cultural theory in popular culture and media spectacles. Culture in the communication age*. London: Routledge, 2001, s. 167-169. ISBN 0-415-22116-1.

Všudy přítomnost médií je až zarážející. Máme možnost surfovat po internetu, hledat, co nás zajímá, pustit si televizní vysílání s vybraným programem, poslouchat rádio nebo si přečíst noviny. To vše si můžeme vybrat. Ovšem v mnoha případech tuto možnost nemáme a vyhnout se mediálním obrazům je v podstatě nemožné. Reklamy na ulicích, ve výlohách obchodů, puštěné rádio v dopravních prostředcích či obchodních centrech, televize v čekárnách lékařů nebo časopisy v kadeřnictví. A dalo by se najít nepřeberné množství dalších příkladů, kdy jsme jistým způsobem nedobrovolně nuceni k přijímání těchto mediálních sdělení.

Vliv mediálních obrazů je velmi silný a s rozvojem filmu a televize se v mnoha případech staly centrální součástí volného času. Existují různé studie toho, jaký má sledování televize vliv na lidskou inteligenci. Například podle Irvinse sledování televize u mladých lidí snižuje jejich verbální schopnosti. Podle několika jiných výzkumů například u Gardnera naopak sledování televize zvyšuje prostorovou inteligenci.⁵⁶ Nemůžeme proto jednoznačně říci, zda je sledování televize a filmů škodlivé či naopak prospívá. Co ovšem tvrdit můžeme je fakt, že mediální obrazy díky své selektivní povaze mohou s lidmi velmi dobře manipulovat.

Manipulaci mnoho lidí nevnímá a často nejsou schopni kriticky hodnotit obsah, který jim je médii předkládán, a přijímají vše, co jim je nabízeno.⁵⁷ Filmová realita idealizuje lidi, místa i situace a nám se pak může zdát, že

⁵⁶ MESSARIS, Paul. *Visual Culture. Culture in the communication age*. London: Routledge, 2001, s. 179-182. ISBN 0-415-22116-1.

⁵⁷ FIALOVÁ, Ludmila. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha : Karolinum, 2001, s.189. ISBN 80-246-0173-7

náš vlastní život není dostatečně uspokojující v porovnání s tím filmovým.⁵⁸ Ještě větší míra idealizace je znát v reklamách. Vše, co je v reklamách nabízeno, nám má zlepšit a zjednodušit život. Reklama spoluvytváří svět kolem nás a vybízí ke spotřebnímu způsobu života, sebevyjádření a individualismu. Na druhou stranu, co se týká zobrazení těla a reklam k jeho vylepšení, jsou jedinci neustále nuceni ke kontrole své tělesné nedokonalosti a zodpovědnosti za to, jak jejich tělo vypadá.⁵⁹ Tento nátlak pak může jedince vést k permanentní nespokojenosti se svým tělem.

Všeobecně panuje názor, že na ženské tělo je vyvíjen mnohem silnější tlak než na mužské. Mediální zobrazení obou těl se pak výrazně liší. Ženské tělo je prezentováno abnormálně štíhlé, zatímco muži bývají zobrazováni ve standardní tělesné hmotnosti. Údaje ze studií zkoumajících vliv mediální prezentace většinou ukazují, že po zhlédnutí idealizovaných mediálních obrazů lidského těla, mají lidé horší pocit z vlastního těla.⁶⁰ Toto zobrazování ženského těla se netýká pouze extrémní štíhlosti, ale i jiných znaků, odpovídajících ženskému modelu ideálu krásy.

Respondentky se k současnému vzhledu žen vystupujících v médiích ve většině případů vyjadřovaly kriticky.

„Myslím, že v dnešní době jsou všichni posedlí být hubený. Musí se podobat všem těm modelkám, protože to právě káže televize, časopisy. Myslím, že ale o tom to není. Hlavně to není o tom, vážit 50 kilo při 180 centimetrech.

⁵⁸ MESSARIS, Paul. *Visual Culture. Culture in the communication age*. London: Routledge, 2001, s. 186-187. ISBN 0-415-22116-1.

⁵⁹ FEATHERSTONE, Mike. The body in consumer culture. *Body&Society*. 1982, roč. 1, č. 2.

⁶⁰ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000, s. 84-101. ISBN 80-7169-907-1.

Mám pocit, že je nátlak na dnešní ženy, aby byly stejně tak hubené, což je podle mě nemožný a nepřírozený. Nejhorší je, že někteří věří, že musí být stejně tak hubený, jinak krásný nebudou. To udávají přesně ale média. Řeší se jediné to, jestli je člověk hubenej, jak skrýt kila navíc, jak zhubnout do plavek, jak cvičit, aby člověk zhubnul, co jíst, aby byl hubenější..." (Andrea)

„Štve mě, že ve skutečnosti tak dokonalý nejsou (pozn. ženy v médiích), to co je nám předkládáno třeba v časopisech se vůbec neshoduje s realitou, ale je to bráno jako něco, jak by žena měla vypadat. Proto je tak těžký se tomu přiblížit.“ (Denisa)

„Modelky jsou pěkný, všechny moderátorky v médiích jsou upravený, akorát modelky jsou nereálný pro obyčejný holky, zbytečně jsou traumatizovaný.“ (Adriana)

Většina respondentek, u žen zobrazovaných v médiích, kritizovala přílišnou štíhlost, která je pro většinu žen nereálná a těžko dosažitelná. S tímto způsobem zobrazení ženského těla v médiích nesouhlasí a projevují nad ním nespokojenost. Je tedy zřejmé, že si idealizované obrazy mediálních prostředků uvědomují, ovšem ani to neznamená, že se jim nesnaží přiblížit nebo, že necítí nátlak na svou osobu v oblasti péče o své tělo a s tím spojený negativní dopad na vnímání vlastního těla.

8.2 Vliv okolí

Člověk jako tvor společenský, žije v určitém sociálním prostoru, kterým je ovlivňován a formován během celého svého života. Jednotliví aktéři tohoto společenského života

na sebe vzájemně působí a vytváří mezi sebou určité sociální vztahy. Pokud k definování sociálního života zvolíme termíny status a role, můžeme si sociální interakce, po vzoru Ervinga Goffmana⁶¹, představit jako divadelní představení. Na jedince je nahlíženo jako na herce hrajícího své představení, ostatní účastníci interakce jsou vnímáni jako obecenstvo. Důležitá je také scéna, což je v podstatě prostředí daného představení a je pro celkový dojem také důležitá. Jedinec na základě svého statutu (kterých má každý několik), hraje své role, které střídá pro potřeby dané situace. Prezentací své role před ostatními ovlivňuje, jak danou situaci definují, může se chovat zcela vypočítavě nebo si naopak své jednání plně neuvědomit. Každý status si vyžaduje určitou roli, která má více či méně dané hranice, kterých se jedinec drží. Tím je zajištěna určitá předvídatelnost při jednání s ostatními účastníky interakce.

Kritika konceptu statusu a rolí se opírá především o fakt, že Goffman a jiní autoři se tímto konceptem zabývající, opomínají mocenské vztahy ve společnosti. Nerozlišují rozdílný přístup k moci mezi jednotlivými aktéry, kdy jedni mají významnou moc nad jinými a druzí k ní mají jen velmi omezený přístup.⁶²

Pierre Bourdieu⁶³ vnímá aktéra v rámci sociálního prostoru, kde je rozmístěn a má svou pozici na základě ekonomického a kulturního kapitálu, které tvoří celkový kapitál jedince. Aktéři nebo skupiny si jsou v sociálním prostoru tím blíže, čím více se k sobě blíží hodnotou

⁶¹ GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: Sebe prezance v každodenním životě*. Praha: Ypsilon, 1999. ISBN 80-90-2482-4-1.

⁶² ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. s.72. ISBN 978-80-7367-465-6.

⁶³ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

celkového kapitálu. „Každé třídě pozic odpovídá určitá třída habitusu (či zálib) jako produktů společenských podmínek spjatých s dotyčným postavením, a prostřednictvím těchto habitusů a jejich generativních schopností pak určitý systematický celek statků a vlastností spjatých navzájem stylovou příbuzností. Jednou z funkcí pojmu habitus je, že vyjadřuje jednotný styl praktických činností a statků určitého jednotlivého aktéra nebo tříd aktérů.“⁶⁴ Habitus ovlivňuje nejen samotné chování jedinců a jejich sociální interakce, ale například i to, s kým se stýkají, jaký provozují sport nebo jakým stylem se oblékají.

V každém sociálním systému existuje sociální kontrola, která zajišťuje chod společnosti a trestá porušení pravidel a norem. Podle závažnosti provinění je udělen trest či sankce, které mohou mít různou podobu, od pomluvy až po vyřazení z komunity či společnosti. Sankci může uložit například rodina, vesnická rada či soudní systém, to záleží na společnosti, typu prohřešku a dalších okolnostech.⁶⁵ Pokud to vztáhneme na úpravy těla a fyzický vzhled, který je společensky také regulován, může být jedinec při nepřiměřené, nevhodné nebo neobvyklé úpravě svého zevnějšku sankciován například pomluvou nebo hrozbou, že se na něj okolí bude dívat „skrze prsty“. Při svém výzkumu jsem od respondentek zaznamenala několik poznámek, které obavy z možné reakce okolí naznačují. Třeba zmínky o nevhodnosti nějaké úpravy či volbě oblečení vzhledem k věku respondentek nebo celkové nevhodnosti k danému společenskému prostředí, ve kterém se pohybují. I ze strany respondentek byla znát jistá sociální kontrola například v pohledu na lidi

⁶⁴ BOURDIEU, Pierre. *Teorie Jednání*. Praha: Karolinum, 1998, s. 14. ISBN 80-7184-518-3.

⁶⁵ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. s.80-81. ISBN 978-80-7367-465-6.

s nadváhou, která není v západní společnosti zcela žádaná. Jedna z respondentek mi popisovala situaci, kdy na ulici potkala ženu s nadváhou, která podle jejích slov nebyla na svou postavu vhodně oblečena a nedostatečně své tělo zakrývala. Dovolím si říci, že respondentka pohlížela na danou ženu „skrz prsty“ a spatřovala v její performaci porušení normy.

Na druhou stranu se někteří jedinci svým vzhledem snaží od ostatních odlišit záměrně i za cenu sankce. Mohou tak vyjadřovat svou identitu, protest proti společenským normám, touhu lišit se nebo cokoli jiného. Podobná porušení pak pomáhají vymezit, co je a co není společensky přijatelné.

Během rozhovorů vyplynulo, že mnohé respondentky se ve svém okolí inspirují i při výběru oblečení a úpravy vzhledu.

„... asi v okolí, nejčastěji když někoho potkám na ulici, je pak ale dost těžký najít přesně ten kousek, co se mi na někom líbil.“ (Andrea)

„Občas v nějakých časopisech, ale většinou ve svém okolí nebo na ulici. Vybírám podle toho, co se mi líbí, ale i podle toho, co se teď nosí.“ (Denisa)

„Inspiruju se kolem sebe a v obchodech.“ (Diana)

Je pochopitelné, že se ženy při úpravě svého vzhledu, řídí podle svého okolí. Ne všechny chtějí ze svého okolí vyčnívat, tudíž se přizpůsobují normám kolem sebe, které například určují, co je pro jaký věk přijatelné, co se hodí k různým společenským příležitostem nebo co je vhodné k jejich typu postavy a k místu, kde žijí. Všimla jsem si,

že dcery tyto normy nepocítují tak silně jako jejich matky, které obavy kolem názorů svého okolí zmiňovaly mnohem častěji. Z toho můžeme soudit, že významnou roli hraje věk respondentek, kdy mladším ročníkům je tolerována mnohem větší odvážnost. Důležitým faktorem je u mých respondentek také místo bydliště, které díky své malé rozloze neumožňuje takovou anonymitu, jako by tomu bylo, kdyby žily v mnohem větším městě, kde není sociální kontrola, tak velká, jako když se téměř všichni znají.

Vliv okolí je jedním z faktorů, který se na vzhledu mých respondentek podepisuje. Sociální kontrola určuje rámec který je pro jedince vhodný vzhledem k jeho dispozicím a postavení v sociálním prostoru. Vzhled samozřejmě vyjadřuje určitý postoj aktéra a spoluvytváří jeho identitu, je ovšem udržován v určitých hranicích. Ani jedna z mých respondentek tyto hranice nepřekračuje a i přesto, že se některé vyjadřovaly ve smyslu, že se oblékají podle toho, co se jim osobně líbí, podvědomě se společenskými normami řídí. Pokud se jedná o mediální obrazy, které jsou respondentkám předkládány velká část z nich se k nim staví kriticky. Tlaku médií a ideálu krásy jsou sice vystavovány, ale přijímají ho spíše celospolečensky nebo v rámci svého okolí. Například jedna z žen uvedla, že si nechala udělat gelové nehty poté, co je viděla u své kamarádky, nikoli poté, co je zahlédla v televizi či časopise.

9 Střet generací

Jak jsem již několikrát zmínila, pro svou práci jsem si zvolila dvě skupiny respondentek, matky a dcery. Jedná se o dvě odlišné generace, mezi nimiž ovšem existuje silná vazba a mají mnoho společného. V této kapitole se nejdříve zaměřím na rozdíl mezi těmito generacemi ve vnímání těla a následně na vztah jednotlivých matek a dcer k tomuto tématu.

Pojem generace slouží jako nástroj k definování specifické zkušenosti nebo pozice sdílené rozdílnými sociálními skupinami a jako kulturně specifický koncept struktury lidské společnosti nebo umístění jedince v sociálních strukturách.⁶⁶ Můžeme říci, že patřit k nějaké generaci, znamená, že jsme členy nějaké skupiny, ke které náležíme na základě našeho věku. Mohlo by se zdát, že je toto členství postaveno na čistě biologickém základu věku, ovšem i ten je sociálně konstruován danou kulturou. Právě kultura určuje, co je pro který věk vhodné, jaká životní stádia jsou rozlišována a jakým způsobem je na jednotlivé věkové kategorie nahlíženo. Ilustruje to například studie Margaret Lock, zabývající se stárnutím žen a menopauzou. Porovnává vnímání těchto prvků života z pohledu euro-amerického a Japonského. Uvádí, že v euro-americkém pohledu je ženské tělo srovnáváno s mladším plodným ideálem v každém věku a menopauza je vnímána jako selhání, ztráta či nemoc, žádající si odbornou léčbu. V japonském pojetí se tento pohled liší a menopauza (japonský termín *Kōnenki*, který byl vytvořen až na nátlak Evropanů a jejich medicíny v 19. století) není vnímána jako nic zvláštního, co by

⁶⁶ SOKOLOVÁ, Věra a KOLÁŘOVÁ. Gender and Generation in Mutual Perspective. *Gender and Generation: Interdisciplinary Intersections and Perspectives*. 2007, s. 2

vyžadovalo léčbu. Malý obrat nastává až v posledních letech u specifické společenské třídy žen.⁶⁷

Pokud budeme hledat generační rozdíly mezi mými respondentkami můžeme říci, že každá skupina vyrůstala v trochu odlišném kulturním prostředí. Důležitá je také životní zkušenost matek, kterou během let získaly, i současná pozice, kterou obě skupiny ve společnosti zaužívají. Na druhou stranu jsou v současné době obě skupiny vystaveny stejným sociálním tlakům a přijímají stejné kulturní vzorce. Pokud to vztáhneme na ideál krásy, který jim je předkládán, tedy mladá, zdravá, štíhlá žena, mají minimálně v jednom z prvků dcery navrch. Některé z matek mají snahu zvrátit stárnutí kosmetickými přípravky, ale žádná z nich nezvolila razantnější zákrok v podobě estetické chirurgie. Logicky by se tedy dalo usoudit, že budou cítit mnohem větší nátlak ideálu krásy na svou osobu, ale to se nepotvrdilo. Většina z nich je sice se svým tělem nespokojena, ale to samé platí o dcerách. Navíc právě s ohledem na svůj věk si ideál krásy přizpůsobují nebo ho řeší mnohem méně. Větší tlak naopak mohou pociťovat dcery právě proto, že plní alespoň kritérium mládí a štíhlosti se dá různými prostředky dosáhnout.

U některých matek byl právě věk argumentem, proč se nezabývat ideálem krásy nebo nepodstupovat některé kosmetické zákroky. Několikrát jsem během rozhovorů slyšela fráze: „to už ve svém věku neřeším“ nebo „v mém věku...“. Tento způsob rezignace, můžeme chápat jako jistý druh omluvy, proč se nesnaží přiblížit ideálu krásy, který je ovšem i pro mladé dívky těžko dosažitelný.

⁶⁷ LOCK, Margaret. Anomalous Ageing: Managing the Postmenopausal Body. *Body&Society*. 1998, roč. 4, č. 1.

Některé z odpovědí se v případě matek mohly zdát trochu konzervativnější než u některých dcer, například budoucí možnost podstoupení plastické operace, kterou ani jedna z matek neplánuje, zatímco některé z dcer je v budoucnu nevylučují. Ovšem otázkou zůstává, zda je tento postoj dán spíše kulturním kontextem nebo finanční situací respondentek.

Zaznamenala jsem také jistý druh spolupráce mezi částí matek a dcer v oblasti vzhledu, kdy některé matky přiznaly, že si například při výběru oblečení nechávají od svých dcer radit. Mají pocit, že se dcery v této oblasti více orientují a vzhledem ke svému věku se „lépe vyznají“. Na druhou stranu ani jedna z dcer nevyprávěla, že by si ohledně svého vzhledu nechala radit od své matky, raději volí své vrstevnice nebo se rozhodují samy.

Pokud se jedná o výpovědi jednotlivých matek a dcer, zaznamenala jsem několik shodných odpovědí. Všimla jsem si, že některé dcery a matky mají podobný typ postavy, od kterého se také částečně odvíjí spokojenost či nespokojenost s vlastním tělem. Pokud byla nespokojená matka, byla často nespokojená i dcera a naopak. Ovšem vzhledem k tomu, že nespokojené respondentky v mém výzkumu převažovaly a i z jiných výzkumů (např. Grogan⁶⁸, Fialová⁶⁹) vyplývá, že větší část žen je se svým tělem nespokojena, nemůžu hledat přílišnou spojitost. To samé se týká ostatních odpovědí, ve kterých se jednotlivé matky a dcery shodly. Jednalo se například o kritický postoj k mediálním obrazům (Andrea, Adriana), kdy si obě uvědomovaly jejich

⁶⁸ GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-907-1.

⁶⁹ FIALOVÁ, Ludmila. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0173-7

nereálnost. Snahu zhubnout jsem zaznamenala u dvou dvojic (Hana - Helena, Eva - Ester), což může odpovídat podobnému typu postavy mezi nimi. Naopak hubnout se nepokoušely Diana a Denisa, které mají také podobný typ postavy. U některých matek a dcer panovala shoda ohledně sportu a sportovních aktivit. Pokud nesportuje matka nepreferuje tělesnou aktivitu ani dcera (Hana, Helena). Často naopak sportují Beáta a Barbora, které v něm spatřují nejen pozitiva, jako je zpevnění postavy, ale také jistou společenskou aktivitu. V pohledu na obézní lidi se negativního hodnocení dopouštěly dvojice Beáta - Barbora, Ester - Eva i Denisa - Diana. Bohužel celkově v mém výzkumu není příliš signifikantní, zda je shoda odpovědí dána náhodně, kulturním kontextem nebo podobnými sociálními podmínkami mezi matkou a dcerou. Byla by potřeba důkladnější analýza jednotlivých rodin a prostředí, ve kterém se pohybují. V tomto ohledu velmi kriticky hodnotím nedostatečnost metod, které jsem pro svůj výzkum zvolila.

10 Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit pohled žen na své tělo a jeho vnímání. Pokusila jsem se také nastínit faktory, které vnímání těla ovlivňují a srovnat jednotlivé skupiny respondentek, které se na výzkumu podílely. Konkrétně se jednalo o dvě skupiny respondentek, dcery a jejich matky.

Na vnímání těla má vliv několik složek, z nichž jednou je fyzický vzhled, který jako velmi důležitý chápou i mé respondentky. Každá z nich o svůj vzhled určitým způsobem pečuje a uvědomuje si jeho důležitost při každodenních interakcích. Ve způsobech péče o vzhled se jednotlivé respondentky liší a na současné způsoby péče o tělo a možnosti jeho úprav se jejich názory také různí. Důležitými faktory, které ovlivňují ženy při rozhodování o způsobu péče o tělo nebo prodělání některého ze zákroků, jsou finanční možnosti, které se potvrdily napříč oběma skupinami. Druhým faktorem je věk respondentek, který zdůrazňovaly zejména matky. Se vzhledem je velmi úzce spojen ženský ideál krásy, za který je v dnešní západní společnosti považováno mladé, štíhlé, pevné a zdravé tělo. Můj původní předpoklad, že na matky bude v tomto ohledu vyvíjen větší společenský tlak, se nepotvrdil a z výzkumu vyplývá, že si ženy, a zejména matky, tento ideál přizpůsobují svým možnostem. Dcery si tento ideál také transformují a vytváří si o něm vlastní představy, ale částečně i z výsledků pozorování vyplývá, že jsou tímto celospolečenským ideálem ovlivněny o něco více. Velká část žen z výzkumu uznává jako ideální spíše štíhlou postavu, což usuzuji z jejich reakcí na nadváhu a obezitu, kdy většina z nich vnímá obézní lidi negativně. Potvrzuje to

také touha některých z nich zhubnout, i přes to, že obezitou ani nadváhou netrpí. Větší část respondentek, napříč generacemi, je se svým tělem nespokojena, nejčastěji pak se svou postavou. Menší část žen je spokojena, ale i přesto, by se některým změnám nebránila.

Zkoumala jsem dva vlivy, které na respondentky při vnímání vlastního těla a utváření si představ o něm působí, konkrétně média a vliv okolí. Všudypřítomné mediální obrazy, mezi něž můžeme zařadit televizi, filmy, reklamu, rozhlas a tisk, na ženy samozřejmě působí a získávají díky nim povědomí o ideálu krásy, který je v nich prezentován. Na druhou stranu jsou tyto obrazy některými z nich přijímány velmi kriticky, což ovšem nemusí znamenat, že jimi nejsou ovlivněny. Vliv okolí byl u respondentek o něco patrnější, a to jak u dcer, tak u matek. U matek byl vliv okolí znát o něco více, především z hlediska obav z porušení obvyklých norem, což připisují mimo jiné místu bydliště, tedy malé obci.

Rozdíly mezi oběma skupinami byly v některých případech patrnější, v některých méně. Podle očekávání sehrál nejdůležitější roli věk respondentek. Matky se v některých ohledech zdály být o něco konzervativnější a často svůj věk zmiňovaly jako překážku. Jednalo se například o úpravy vzhledu nebo stylu oblékání. Dcery jsou v mém výzkumu chápány jako o něco svobodnější a s většími možnostmi, pokud se úpravy vzhledu týká. V některých případech panovala shoda v odpovědích mezi jednotlivými matkami a dcerami, ovšem vzhledem k nedostatečnosti dat nemůžu jasně říci, čím je tato shoda dána.

Rozhodně se nesnažím o obecnější generalizaci získaných dat z výzkumu, uvedla jsem jen celkové tendence

nebo výraznější shody, které ve výsledcích panovaly. Odpovědi respondentek se stoprocentně neshodovaly, uvádím pouze nejčtenější vyjádření, které se u takto úzkého vzorku respondentek objevilo.

Téma tělo je z hlediska výzkumu poměrně složitě uchopitelné, pohybuje se v rozmanitých oblastech, například ideálů, představ, kulturních vlivů, vědomí, nevědomí a reality. Je proto celkem těžké zvolit výzkumné metody, které by všechny oblasti uspokojivě vystihly. Ani mně se to v některých částech zcela nepodařilo, proto budu ráda, když tato práce poukáže na některé úspěchy, ale i chyby, kterých se v jiných výzkumech na toto téma nedopustit.

11 Seznam literatury

BLACK, Paula. *The Beauty Industry: Gender, Culture, Pleasure*. London: Routledge, 2004. ISBN 0-203-09764-5.

BORDO, Susan. *Unbearable weight: feminism, Western culture and the body* [online]. California : University of California, 1993 [cit. 2012-04-17].

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda Mužů*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-775-5

BOURDIEU, Pierre. *Teorie Jednání*. Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-518-3.

CSORDAS, Thomas. Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos*. 1990, č. 1.

ECO, Umberto. *Dějiny Krásky*. Praha : Argo, 2005. ISBN 80-7203-677-7

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.

FEATHERSTONE, Mike. The body in consumer culture. *Body&Society*. 1982, roč. 1, č. 2.

FIALOVÁ, Ludmila. *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0173-7

GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: Sebeprezance v každodenním životě*. Praha: Ypsilon, 1999. ISBN 80-90-2482-4-1.

GROGAN, Sarah. *Body Image: Psychologie nespokojenosti s vlastním tělem*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-907-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

LIPOVETSKY, Gilles. *Říše pomíjivosti: Móda a její úděl v moderních společnostech*. Praha: Prostor, 2002. ISBN 80-7260-063-X.

- LOCK, Margaret. Anomalous Ageing: Managing the Postmenopausal Body. *Body&Society*. 1998, roč. 4, č. 1.
- MAUSS, Marcel. Techniques of the Body in: LOCK, Margaret a Judith FARQUHAR. *Beyond the Body Proper: Reading the Anthropology of Material Life* [online]. London: Duke University Press, 2007. [cit. 2012-04-23]
- MESSARIS, Paul. Visual Culture. *Culture in the communication age*. London: Routledge, 2001. ISBN 0-415-22116-1.
- NEGRIN, Llewellyn. Cosmetic Surgery and the Eclipse of Identity. *Body&Society*. 2002, roč. 8, č. 4
- REAL, Michael. Cultural theory in popular culture and media spectacles. *Culture in the communication age*. London: Routledge, 2001. ISBN 0-415-22116-1.
- SCHEPER-HUGHES, Nancy. Bodies for Sale - Whole or in Parts. *Body&Society*. 2001, roč. 7, č. 2-3.
- SHEPHERD, Simon. Lolo's Breasts, Cyborgism, and a Wooden Christ. THOMAS, Helen a Jamilah AHMED. *Cultural Bodies: Ethnography and Theory*. London: Blackwell Publishing, 2004. ISBN 0-631-22584-6.
- SHILLING, Chris. *The Body in Culture, Technology and Society*. London: Sage publications, 2005. ISBN 0761971238.
- SOKOLOVÁ, Věra a KOLÁŘOVÁ. Gender and Generation in Mutual Perspective. *Gender and Generation: Interdisciplinary Intersections and Perspectives*. 2007.
- SOUKUP, Martin a Michaela BALCEROVÁ. Antropologie těla. *Anthropologia integra*. 2011, č. 2.
- THOMAS, Helen a Jamilah AHMED. *Cultural Bodies: Entnography and Theory*. Blackwell Publishing, 2004. ISBN 0-631-22584-6.
- TURNER, Brian S. *Regulating Bodies*. London: Routledge, 1992, s. 1-14. ISBN 0-203-21418-8.

12 Přílohy

12.1 Seznam respondentek

Matky	Dcery
Adriana - 48 let, dělnice	Andrea - 23 let, studentka
Barbora - 51 let, prodavačka	Beáta - 26 let, učitelka 1. stupně ZŠ
Diana - 49 let, dělnice	Denisa - 24 let, studentka
Eva - 50 let, dělnice	Ester - pracovnice v pohostinství
Helena - 50 let, administrativní pracovnice	Hana - 26 let, dělnice

12.2 Seznam otázek:

Je pro Vás Váš vzhled důležitý?

Jakým způsobem o sebe pečujete?

Co si myslíte o plastických operacích?

Máte za sebou nějakou plastickou operaci?

Podstoupila byste někdy v budoucnu plastickou operaci?
Proč? Popřípadě kterou?

Co si myslíte o kosmetických úpravách, jako jsou
permanentní make-up, prodlužování řas, prodlužování vlasů,
návštěva solária, ...?

Podstoupila byste někdy v budoucnu některou kosmetickou
úpravu? Proč? Jakou?

Snažila jste se někdy zhubnout?

Držela jste někdy dietu nebo jste se někdy omezovala
v jídle?

Pokud jste dietu držela, kde jste se inspirovala?

Byla Vaše dieta úspěšná?

Jaký máte názor na liposukci? Podstoupila byste tento
zákrok?

Co si myslíte o obézních lidech?

Sportujete nebo cvičíte? (jakým způsobem a jak často? za
jakým účelem?)

Jste spokojená s tím, jak vypadáte?

Co se Vám na sobě líbí?

Co se Vám na sobě nelíbí?

Změnila byste na sobě něco? Proč?

Jak podle Vás vypadá ideál krásy?

Snažíte se tomuto ideálu nějakým způsobem přiblížit?

Jaký máte názor na současný vzhled modelek a žen vystupujících v médiích?

Sledujete módu a to, co se nosí?

Kde se inspirujete při nákupu oblečení? Radí Vám někdo při výběru?

Limituje Vás něco při výběru oblečení?

Kde nejčastěji nakupujete oblečení?

Kupujete si nějaké časopisy a magazíny (které)?

Co je podle Vašeho názoru v dnešní době důležitější - vzhled nebo duševní stránka člověka? Proč?

Jak si představujete úspěšného člověka (jeho vlastnosti a charakteristiky)?

Jaký máte názor na styl oblékání Vaší matky/dcery?

Radíte jí při výběru oblečení?